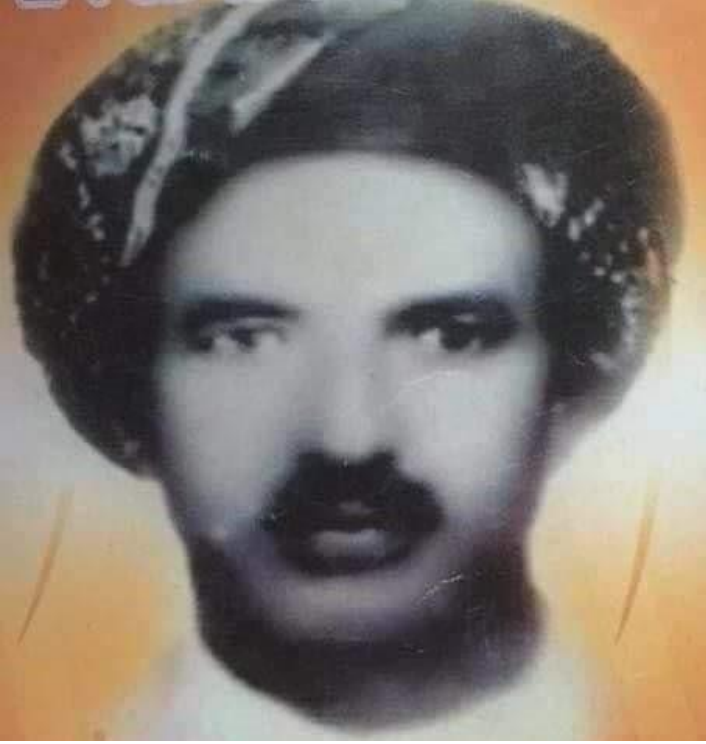

BOQONNAA SADII
GAMEEYYII OROMOO ARSII
(The Arsi Oromo Icons)

Kitaaba kana keessatti waa’ee gosoota fi mootolee gosaa heddu kaasee jira. Kun akkuma jirutti ta’ee namoonni muraasni gosoota isaanii irra darbanii guutuu Oromoo fi Oromiyaa keessatti faajjii Oromoo fi Arsii kan ta’an heddutu jiru. Isaan keessaa muraasa isaanii maqaa fi maalin akka isaan fakkeenna ta’an gabaabsee kaasuu barbaada.

3.1. H/ Aadam Saaddoo

H/Aadam Saaddoo nama guddaa fakkeenya faajjii qabsoo ilmaan Oromoo kan worraa Daararaa; J. Huseen Bune fi Waaqoo Guutuu fa’a wajjiinis bara dheeraa qabsoo keessa turuun dararaan heddu nama irra gahee dha. Nama waraqaa ergaa siyaasa qabu deebisee nyaachun “wonti garaa nu baate garatti nu deebitee, gara feetan nu geessaa” jechuudhaan akkaataa ilmaan Oromoo iccitii itti eegan barsiisan;

H/Aaadam Saaddoo

3.2. H/Huseen Xaahiroo

Isaan kun dhalatanii kan guddatan kutaa Baalee, koonyaa Gannaalee ganda Bariisaa yommuu ta’u, Haadha manaa kudhan fuudhanii ijoollee torbaatamaa ol irraa kan argatan. Nama bara jireenya isaanitti akka kutaa maqaan asii olitti dhayameetti hayyuu beekkamaa fi rogeessa dubbiin jalaa hin buune

jedhamuun odeeffamuu dha. H/Huseen nama waan tokko dubbatee osoo irra hin deebi'in, osoo hin dagatin fi osoo hin dogoggorin sa'aatii lamaa oliif dubbachuu danda'u, kan dubbiin isaa mi'ooftee daangaa hin qabne.

H/Huseen akkuma armaan olitti ibse Abbaa isaanii Xaahiroo Yaayyaa waliin nama gosa ofii fi gosa naannoolee bulchaa turee fi akkasumas M/M/Naa'ibaallee hoogganuu fi hawaasa naannoo jireenya isaa keessaatti yoo rakkoon uumamellee nama furmaata ijibaataa kennuun nama beekkamuu dha.

H/Huseen Taahiroo

3.3. Abbaa Duulaa H/Huseen Xaahiroo

Kan diina akka Kormaa booratu, jannata Rabbi isaanif haaa kennu; nama gaafa Waakkanna geessanii hamma harki isaa muramu haadan hidhanii homaa amanuu dide;

3.4. Abbaa Xiiqqoo H/Huseen

qabsa'aa mirga dhala namaa kan haga Oromoon bilisoomutti malee manatti hin galu jedhee biyyaa bayeefi nama yoo lolu akka kormaatti diina booratu. Namni kun hanga biyya somaalees mirga saba isaati falmachuuf duulee, Meesha waraanaa qarqaarsaan achii argateen yoo lolu axxiyyaa ija malee hin dhoofne jedhame beekkama.

3.5. Amaan Bulloo Duubee

qabsaa'a mirga dhala namaa fa'a asi keessatti osoo maqaa hin kaasin lufuun hin danda'amu.

3.6. Nadhii Gammadaa

Nadhii Gammadaa goota ija barbadaa nama bilisummaa fi walabummaa oromootii fi oromiyaatiif jecha haga hardhaa bakki inni bu'e dhabamnaan iyyaafatamaa jiru. Namni kun bara qaaman ummataa fi dhaaba isaa kan jaallatu dhaaba adda bilisummaa oromoo jidduu jiruu yaadaan, qaamaan, beekkumsaan, horii fi

hanga lubbuu isaallee itti woreegee nama gumaacha qaalii bakka bu'amuu hin dandeennee kaffalaa turee dha.

Yeroo dhuma kanatti tajaajilli inni akka qabsaawa Oromoo tokkotti kennaa ture dubbii himaa dhaabaa irraa hanga hayyuu duree adda bilisummaa Oromoottis nama gatii kaffalaa turee dha.

Akkasumas birmadumma ykn walabummaa oromiyaa kaayyoo godhachuudhaan, bilisummaa mirga ilmaan oromootiif otoo qabsaawu du'aa jiruun isaa wollaalamuun achi buuteen isaa akka miila Bakar Waaree ta'e hanga hardhaallee achiin hafe.

Nadhii Gammadaa

3.7. H/Abbaa Jifaar Xaahiroo

H/Abbaa Jifaar Xaahiroo dhalataa kutaa Baalee, Koonyaa Gannaalee aanaa Dodolaa ganda Bariisaa yommuu ta’u nama beekaa, ulfaataa, naamusaa fi barnootaa aadaa, barnootaa amantaa, akkasumas leenjii saayinsii bulchiinsaa mootummaa yeroo saniillee fudhatee qabuu fi beekkumsa worra isaa guddaa fi horaa kana irraa argateen hawaasa isaa tajaajilaa kan turee dha.

Kanaafuu, beekkumsaa fi hayyumaa kanatti gargaaramuudhaan Abbaan Jifaar itti gaafatamaa ykn Abbaa Murtii M/M/Naa’ibaa

Koonyyaa Gannaalee ta'ee hawaasa musliimaa tajaajilaa tureera. Kanaan alatti jaarsummaa dhaan dubbatee ummata araarsuu bira darbee jaalala guddaa hawaasa irraa waan qabuuf yeroo rakkoon tokko gosa haa ta'uu gosaa fi gosa jidduttu uumamtellee jaarsolii biyyaa kan biroo waajjiin hirmaatee furmaata gidee sanii hiiku keessattis shoora ol-aanaa taphachuudhaan gumaacha guddaa akka godhaa turan firoottanii fi manguddoota naannoo irraa mirkaneeffachuun danda'ameera. Akkasumas ilma isaanii kan hangafaa Abdurhmaan A/Jifaar, abbaa qabeenyaa fi nama guddaa sirnyaamessaa fi nama dubbii baay'ee ummata naannoo biratti jaalala qaban turan. Kanaafuu, nama jabaa kana osoo maqaa hin dhayin bira lufuu hin barbaadu.

H/Abbaa Jifaar Xaahiroo

3.8. Juneeydii Saaddoo (Pr. M/N/Oromiyaa duraanii)

Obboo Juneeydii Saaddoo Cirrii dhalata Godina Arsii Bahaa, Aanaa Heexosaa gosa Arsii loodee jedhamu irraa yommuu ta’u, Nama preesidaantii ykn mootummaa naaannoo Oromiyaa ta’ee woggaa hedduuf tajaajilaa turee fi nama quuqama Oromummaa fi sabummaa guddaa qabaachuun beekkamu “kan Oromoon dhiphoo miti dhiphoos hin turre” jedhu.

Namni kun bara filannoo 1997, worri qindoomina, nafxanyoonni Finfinnee keessatti barii bu’aan filannoo sanii beekkamnaan

oromoonii fi waajjiraaleen Caffee Oromiyaa dha Finfinnee haa bahanii jennaan, lakki yaanni akkana jedhu dhufnaan jalqaba keeyyata 39 hojiitti kan hiiku Oromoo dha hin xaarina jedhee deebii deebise jedhama.

Juneeydii Saaddoo Cirrii

3.9. Ambaasaddar Diinaa Muftii

Hayyuu lugaa heddu beekuu, dubbi himaa mootummaa bara hedduu fi dippiloomaati riqicha biyyaa teenyaafi biyya alaati.

Ambassador Diinaa Muftii

- 3.10. **Amiin Jundii hayyuu siyaasaa** Namni kuni angawa ol aanaa oromoo Arsii biyya itiyooophiyaa jedhamtu tana keessatti iddoo hojii/sektaroota mootummaa garagaraatti itti gaafatamummaa garagaraa fudhacuudha nama hojjataa turee dha.

Amiin Jundii

3.11. Duulaa Jinjimoo

Dhalataa Arsii lixaa, aanaa Dodolaa yommuu ta’u, duraan nama seera barate qaroo Oromoo kan yeroon booda abukaatummaa seeraa dhiisee qabsoof bosona seenee achumatti du’e.

3.12. Fiildi Maarshaalii Biraanuu Juullaa

Gooticha Arsii dhalataa godina Arsii lixaa aanaa Shaashamannee yoo ta’an, kan gosa Kanshee gocha malee jechi isaa hin dhagayamne, goota diina Lolee lolchiisu koodee fi kormee gaafa xiiqi. F/Maarshaaliin kun umurii hojii isaa kana keessaatti itti

gaafatamummaa iddoo adda addaatti kan hojjatee fi hojjataa jiru yommuu ta'u gaafa hojii eegale irraa adaduma adadaan sadarkaan isaa ol guddataa adeemaara.

Ammas waaqni Oromoo fi waaqni isa bira haa dhaabatu jenna. Namni kun yeroo ammaa hoogganaa waliigalaa waraana Itiyoophiyaati kan yeroo dhiyoo kana dandeettiin hooggana isaa Jeneraalummaa irraa gara Fiildi Maarshaalii hoogganaa woraanaa, sadarkaa Afrikaatti ol guddate nama jabaa dandeetti fi beekumsa guddaa qabu, jabaa fi qaruutee Arsii yeroo ammaa Abbaa woraana Itoophiyaa ta'uudhaan hojjataa jiruu dha.

Fiild Maarshaalii. Biraanuu Juullaa

3.13. Baqqalaa Dawaanoo

Baqqalaa Dawaanoo dhalataa aanaa Dodolaa ganda Dannabaa ta'ee akkuma umuriin isaa barnootaa fi gayeen baratee Barnoota sadarkaa 2ffaa llee xumuruun hanga sadarkaa University illee kan deeme yoo ta'u, University Finfinnee keessatti ji'ooolojii baratee baratee barnoota sadarkaa ol aanaallee biyya Raashiyaa keessatti fudhachuun beekkama. Falmataa mirga dhala namaa, goota ija barbadaa, eennurrallee duubatti ka hin deebine “haga du'a lubbuu tiyyaa diinaf hin amanu” jedhe.

Naannoo bara kufaati dargiitti, namni kun gara biyyaa- Oromiyaa deebi'uudhaan qabsooo itti fufe. Gaafa kana Waraanni ABO Caasaa OPDO irraa erga qawwee ykn meeshaa irraa hiikan booda OPDO woraana humnaa olii fiduudhaan deebitee Dodolaan dhuunfatte. Inni gara gaaraa ol-baqate, achii as anaan wol argine. hojii dalagu dhiisee qabsoof bakka bu'e dhabame.

Kan haala akkanaa Kanaan dhabame ykn woreegama hamma lubbuu kanfalee isa qofa osoo hin taane akaakayyuun isaa Heebanoo Waaqoo kan diinni Xaliyaanii ajjeese; Abbaan isaa, Dawaanoo Heebanoo bara mootummaa dargii diinaa jibbaansa Oromoo qabuun kan du'e yoo ta'u innuu mataan isaa hanga har'aa achi-buuteen isaa dhabamee, miila bakar waaree ta'e.

Walumaagalaan Akaakayyuu, Abbaa fi ilmaan tarree maqaa Oromooti jecha itti woreegamuu hamma lubbuudhaan tanaa buutee dhabamuutti halaakaman.

Baqqalaa Dawaanoo

3.14. Dr. Sibiiloo Kennoo Nuuree

Dr. Sibiiloo Kennoo aanaa Nansaboo, Godina Baalee ganda Tulluu Leencaa keessatti Abbaa isaa Obboo Kennoo Nuuree Hinikkaa fi haadha isaa Qexii Cawwicha Burkii irraa bara 1970

dhalate. Haati isaa Qexiin gosaan Gimshita yoo taatu kan ijjoollummaan irraa guddise Kurnyii Maammaati.

Dr. Sibiiloon barnoota sadarkaa 1ffaa irraa hanga giddu-galeessaatti kan barate aanaa worqaa yommuu ta’u, sadarkaa 2ffaa kan barate ammoo aanaa Dodolaa magaalaa Dodolaatti ture. Barnoota sadarkaa ol aanaa ilaalchisee immoo University Finfinnee yeroo san college of social science jedhamutti yommuu ta’u, barnoonni yoo san inni barate Political science and international relation jedhama. Dabrees barnoota digrii 2ffaa (MA) isaa kan ittiin qaaccessesse damee barnoota digrii duraa ittiin barate, kunis international relation kan jedhamu ture.

Barnoota MA osoo hin baratiniin dura, Gambeellaa Manajimenti Instiituyuuti seene hojii mootummaa osoo dalagaaru, MA ammo achirraa dhufuudhaan kiiloo 6 seenee barate. Maastarii eebbifamee woggaa 2 booda carraa iskoolarshiippii argachuudhaan barnoota PHD barachuudhaaf gara biyya alaa Switzerland deeme. Barnoota kana barataa turee woggaa 4ffaa irra yoo gahu qorannoo fi qu’annoo (research) isaa dalaguudhaaf gara biyya gale osoo achi hin deebi’in asumatti dhibamee umurii woggaa 32 tti addunyaa kanarraa bara 2002 boqate.

3.15. Dr. Eeliyaas A/Duulaa Maammaa

Namni kun dhaloonni isaa Kutaa Baalee koonyaa Gannaalee keessaa aanaa Dodolaa ganda Bariisaati. Akka awraajjaa ykn koonyaa Dodolaatti nama duraan baratee barnoota sadarkaa ol aanaatis, University seene. Nama baay'ee gaaarii, bareeda akka gaaritti namaanillee wolii galuu fi amala gaarii qabuudha. Nama guddinna nama gammaduu fi namaallee sirriitti yaadu, gaafa biyya jirullee ijoollee lammii isaa barsiisuun qara turee ammas hawaasa isaatii fi ijoollee hawaasaa tan sabaa qaraa jiruu dha.

Dr. Eeliyaas A/Duulaa Maammaa

3.16. Dr. Qaasim A/Nashaa Huseen

Qabsaaya dhala namaa. Nama qabsoo osoo addaan hin kutin ejjannoodhaan hanga hardhaa itti fufe. Namni kun wareegama abbaan isaa, A/Nashaa H/Huseen bara sirna dargii keessa ajjeefamuun kaffale san haloo bahuuf qabsootti seene hanga hardhaallee qabsootti jiru.

Ergasii boodallee, sababa *‘master plan’* qabsoo qeerroon Oromoo mootummaa Abbaa irree irratti gootee fonqolchiteen

gara biyyaa deebi'ee mootummaa jijjiirama waliin kan hojjataa jiru ta'uun isa ani beekkama.

Dr. Kaasim A/Nashaa

3.17. Turii Tuulaa fi ilma isaanii H/Waaqoo Turii

H/Turii Tuulaa nama beekkama Abbaa gosa Goofingiraa ykn gosti tun ittiin beekkamtu. Achumarraa ka'uudhaan “Goofingira Turii Tuulaa” jedhamee beekkama. Sababani akkana jedhamuu danda'eef dur isaan nama jabaa gosaa kanaatii fi akka Jaarsoo Bu'ii worra Sheedamaa bulchaa koonyaa kofalee fi Qoree waan

turaniif maqaa guddaa argatan. Dabalataanis namni kun nama bara isaa san keessatti akkuma aadaa Arsiitti dureessa kiilallee harka heddu lixuun beekkamu ture. Akkuma isaanii kana ilmi isaaniillee Waaqoo Turii, nama beekkama gosa kanaatii, hayyuu adda duree gosaa fi jaalatamaallee ture.

Turii Tuulaaa

H/Waaqoo Turii

3.18. Dr. Hasan Huseen

Dr. Hasan dhalataa koonyaa Arbaa guuguu magaalaa collee yoo ta'u, qabsoo oromoo hunda keessatti 'ABO' irraa jalqabee dhimma haajaa alaa biiroo adda bilisummaa oromoo ta'uunillee tajaajilaa ture. Akkasumas miseensa gumii sabaas ture. Gaafa

jijjiiramni kufaati woyyaanee booda dhufe, miseensa gumii dhaaba ABO waan tureef, itti gaafatamaa haajaa alaa ABO ture.

Ammas yeroo sadaffaa tiif, paartii ODF keessatti, nama hundeessaa jalqabaa tii fi dabalataanis itti gaafatamaa haajaa alaa dhaaba kanaa ture. Jijjiirama mootummaa ammaa kana sababeeffachuudhaan gara biyyaa erga deebi'ee dhaabbata miti mootummaa (NGO) keessa akka dalagaa jiran ni beekkama.

Dr. Hasan Huseen

3.19. A/Nashaa H/Huseen

Namni kun dhalatee kan guddate koonyaa Gannaalee aanaa Dodolaa ganda bariisaa yommu ta'uu, abbaa Dr. Kaasim A/Nashaati. Namni kun nama jabaa barnoota Amantaa musliimaa barate ta'eeti nama umurii ijoollummaatiin qabsoo oromootitti seene achumaan mootummaa dargii keessaa harka hin kennadhu jedhee achumaan woreegame.

Abbaa Nashaa H/Huseen

3.20. Guutamaa Hawaas

Qabsaawa oromoo guddaa fi kabajamaadha. Guutamaa Hawaas (1945-1994) qabsaawaa mirga Oromoo fi hoogganaa Waraana Bilisummaa Oromoo ture. Guutamaan waraana qabsoo bilisummaaf jecha ABO fi ADWUI ykn mootummaa Woyyaanee gidduutti geggeeffamerratti waan diinan marfameef, ofumaan of ajjeese.

Seenaa-Duubaa

Guutamaa Hawaas magaan dhalootasaa Jamaal Roobaleeti. Guutamaan bara 1945 keessa abbaasaa Roobalee Daadhii fi haadhasaa Gaashoo Tofoorraa Oromiyaa kibba-bahaa Arsii keessatti, aanaa Gololchaa, ganda Haaroo jedhamutti dhalate. Umuriin isaa barnootaaf akka ga'eenis mana barnootaa Gololchaa seenuun kutaa 1ffaa hanga 4ffaa kan barate yoo ta'u, kutaa 5ffaa hanga 12ffaatti ammoo gara Finfinnee dhaquun mana barumsaa Addis Katamaa jedhamutti baratee xumure.

Akk barnootasaa xumureenis waajjira Boordii Bunaa jedhamu keessaan hojii jalgabe. Waajjira kanas damee Finfinnee fi Diillaatti aragmu keessatti yeroo muraasaaf ramadamee hojjate. Wajjirra kana keessatti bulchaa aanota garaa garaa, keessattuu

bara 1975-1977tti naannoo Arba Guuguutti ramadamuun bulchaa aanaa Gololchaa ta'ee hojjateera.

Itti aansee bara 1978-1979tti konyaa Arbaa Guuguutti itti gaafatamaa dhimma ummataa ta'ee hojjate. Haa ta'uuyyuu malee mootummaan Dargii sochii qabsoo bilisummaa Oromoo waliin hidhatan qaba jechuun ba'uu fi galuusaa waan hordofuu jalqabeef, waajira kana gad lakkisuun gara hojii isaa jalgabaatti deebi'ee hojjechuu jalgabe.

Qabsoosaa

Guutamaan yeroo naannoo kana keessa hojii mootummaa kana hojjataa turetti miseensa ABO waan tureef, achuma keessa hojii ABO lafa jalaan hojjataa ture. Kunis, maadhee dhaabaa lafa jalan ijaaruu fi miseensonni dhaabaa karaa saniin gaaratti bahan dabarsuu irratti hojjataa ture. Hojii qabsoo inni lafa jalaan hojjataa fi hojjachiisaa ture waan diinaan jalaa saaxilameef, Guutamaan gara bosonaa seenuu fi guutummaan hojii qabsoorratti hirmaachuun dirqama itti ta'e. Akka kanaan bara 1979 keessa naannoma Arbaa-guuguu, Gololcha kanatti bosona seene.

Qabsoon hidhannoo yoosuma sanuu naannoo sanatti eegalamee waan jiruuf, Guutamaan Waraana Bilisummaa Oromoo kan

naannoo sanatti ramadamee jirutti makame. Guutamaan yeroo sanaa kaasee hanga gaafa wareegameetti itti gaafatama dhaabaa kan gara garaarra ture. Kunis bara 1979-1984tti miseensa koree Godina Kibba-Bahaa ture. Yeroo sanatti G/K/Bahaa kan jedhamu: Arsii Diida'aa, Baalee fi kutaa Harargee keessaa ammoo aanaa Daaroo-Labuu kan of keessaa qabu ture. Yeroo kana koree keessatti itti gaafatamni isaa dhimma hojii hawaasummaa ture.

Bara 1983 hogganoota ABO kan wareegaman bakka buusuuf, jila miseensota ABO godinoota bahaarraa yaamamuun kutaa Harargee Laga Raammis bakka raaree Adam Boruu jedhamutti taa'erratti miseensa koree maatii fi jaallan isaa irraa koree jiddu galeessa ta'ee filamee ture.

Bara 1984 keessa walga'ii koree gidduu-galeessaa 2ffaa kutaa Harargee, Aanaa Daaroo Labuu, bakka Sakattee Billiqaa jedhamutti taa'erratti gaafa waajjirri siyaasaa ABO jalgabaaf ijaaramu miseensa Waajiira Siyaasaa ta'ee filame. Achumaan hoogganaa Damee Hawaasummaa ABO ta'uun ramadame.

Bara 1989 yeroo Korri ABO 2ffaan kutaa Harargee, naannoo Laga Gobbelleetti godhamuuf qophiirra jirutti, miseensa Koree Qindeessituu Kora Sabaa ABO ta'ee qindeessummaa diinagdee

koree kanaa fudhachuun ramadamee hojjate. Korarratti ammoo, yeroo lammaffaaf miseensa Koree Jidduu fi Waajjira Siyaasaa ta'ee filame. Achumaan **Mataa Damee Diinagdee ABO** ta'uun ramadame.

Bara 1991, yeroo mootummaa ce'umsaa keessa ABOon seene, hirmaata hojii kan hoogganni dhaabaa yeroo san hojii mootummaa fi dhaabaa walitti qindeeffatuuf godhaterratti miseensa mana marii fi itti-gaafatamaa Zoonii Kibbaa ta'ee ramadame.

Bara 1992 yeroo mootummaa Ce'umsaa keessaa ABOon ba'etti itti gaafatama kanaan dirree qabsoo Zoonii K/Bahaa: - kutaa Baalee, naannoo Gadabii fi Dalloo Bunaatti deebi'ee marroo lammaffaaf gaara seene. Yeroo sanatti waraanni Wayyaanee fi Shaabiyaa humna isaani walitti qindeeffachuun waraana Aadda Bilisummaa Oromoo dhabamsiisuuf lolaa guddaa yeroo itti banan ture.

Ebla 12 bara 1994ttis kutaadhuma kana aanaa Dalloo Mannaa, naannoo Laga Dayyuu, bishaan Haxiballaa jedhamurratti Waraanni Wayyaanee fi Shaabiyaa kun lola guddaa WBO irratti bananiin, lola hadhawaa guyyaa sadii fi geggeeffamerratti akka gootaatti lolee lolchiisaa erga tureen booda Ebla 14 naannoo Barraaq bakka Dhukkee jedhamutti woreegame. Diinaan

marfamee harka diinatti hin kennu jechuun boombii ofitti dhoosanii jaallewwan isaa afur yeroo san isa waliin turan hunduu dhumatan.

Guutamaa Hawaas qabsoof bosona kan seene naannodhuma itti dhalate waan ta'eef bara 1979-85tti sababaa fi maqaa isaatin maatii inni irraa dhalate dabalate ummanni Oromoo kan naannoo sanii fi hiriyyoonnisaa osoo hin hafin Dargiin ajjeefamanii lafarraa duguugamaa turan.

Obboleessasaa Muhaammad Roobalee bara 1980 keessa magalaa Abboomsa keessatti ajjeefame, akkasuma Obboleettiisaa Lukku Roobalee Bara 1982 ji'a Ramadaanaa keessa bakka Dande jedhamutti bakka looniin godaantetti ganama manaa qabanii kaampi waraanaa Haroo Kambeelaa jedhamutti guyyaa guutuu qaamaa fi qalbi dararaa erga oolanii booda naannoo manaatti deebisuun rasaasaan tumanii biraa deeman.

Namoonni ga'eeyyiin, maanguddoonni dhiiraa fi dubartii, dargaggoonni fi shamaran bakka tokko walitti qabamanii rasaasaan ajjeefamaan, mana keessatti ibiddaan gubamanii fi bakkoota gara garaatti ajjeefaman awwaalallee dhabuun bineessaa fi allaatiin nyaate naannoo nama 500 oliiti. Guutamaa

Hawaas intala Biiftuu jedhamtu kan qabu yoo ta'u yeroo ammaa Biiftun biyya Awustireeliyaa jiraatti.

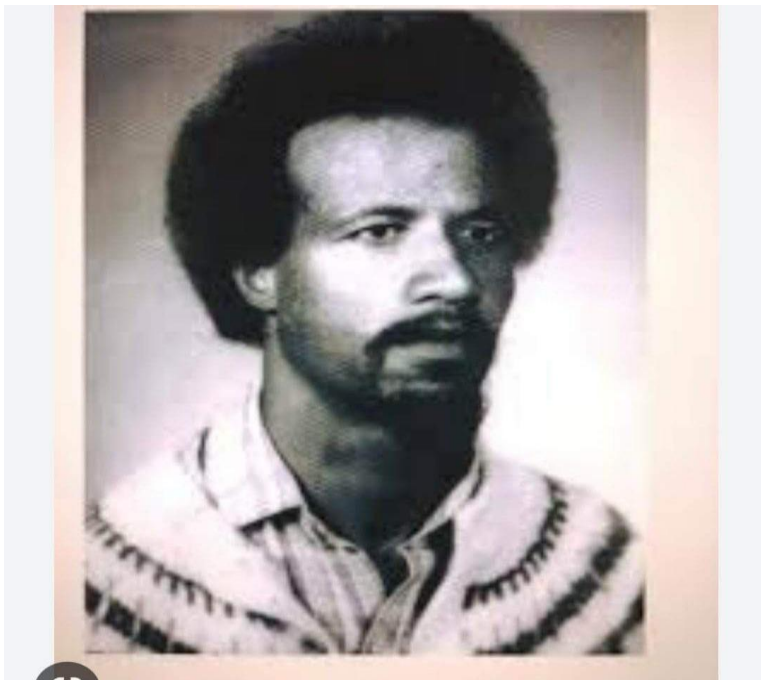
Guutamaa Hawaas

3.21. Yooseef Baatii

Abbaa isaa Ayyalaa Baatii fi haadha isaa suusee jedhamtu irraa dhalatee akkuma umuriin isaa barnootaaf gayeen barataa kan ture yoo ta'u, idddoon dhaloota isaa Kutaa Baalee keessa naannoo Koonya Gannaalee, aanaa Dodolaa Ganda Dannabaa keessa ture.

Maqaa qabsoo warra mootummaa jibbuu kan “ka’a tankaarfadha” jedhu keessatti qooda guddaa nama qabuuf, sababaa Kanaan mana hidhaa dargii keessatti nama Oromoof jedhee wagga sagal umrii ijoollummaatin hidhaa turee, achillee baanan haga Oromoon bilisoomutti yoomuu harka hin kennadhu jedhee otoo falmatu diinni liqimse.

Eegasii booda, mana hidhaati bayee baqachuudhaan keeniyaaa Naayiroobii seene. Yegguu san namoonni inni hiree biyya alaa wajjiin argate gara Ameerikaa yoo deeman, inni ammo lakki ani hanga biyyi tiyya bilisoomtutti ala hin deemu jedhee, biyya isaa Oromiyaatti galee qabsoo osoo itti fufaa osoo jiru mootummaan dargii kufee mootummaan woyyaanee dhufe. Tilmaamaan Bara 1993 keessaa akka lakkoofsa faranjiititti shiftoonni Woyyaanee qabdee gara isiin deebifte hanga hardhaallee achi buuteen isaa dhabame.

Yooseef Baatii

3.22. Ibraahim Burqaa

Ibraahim Burqaalle abbaa isaa obbo Burqaa Fatansaa fi haadha isaa yeroof maqaan argachuu hin dandeenne irraa kan dhalate yommuu ta’u, namni kun nama qooda bulchiinsa heddu keessatti hirmaate ture. Jalqaba kan inni irraa eegalee bulchiinsa woldaa qotee bultoota Bariisaa ta’ee itti fufuun bulchaa koonyaa Gannaalee yeroo saniis ta’ee ture.

Itti aansuudhaanis daran akkuma guddataa deemuun bulchaa W/Q/Bultootaa kutaa Baalee ta'uudhaan nama bakkaa fi qooda guddaa qabuudha. Baruma bulchiinsa mootummaa dargii kana keessatti hojjachaa tureetti, carraaa barnoota biyya alaas argatee gara biyya Raashiyaa deemuudhaan leenjii erga fudhatee booda Itoophiyaatti deebi'uudhaan hawaasa isaatiif tajaajila guddaa kennuudhaan bu'aa buusaa turuun ni yaadatama.

Ani barreessaan kitaaba kanaa Irboo Woliyyii tii fi namni ani seenaa isaa barreeesse kun, Irboo Burqaa wajjiin leenjii waraana Dabra Birhaanitti fudhanneerra. Nama cimaa qayyabannoo ol aanaa qabu ta'uu irraa kan ka'e, achittis hooggana leenjii waraana ta'uudhaan tajaajila ture.

Erga leenjii xumurree booda lolaaf gara biyya Ertiraa deemtan jennaan, Kaayyoon guddaan leenjii jedhanii as nu fidaniif duraan jechuun, camp waraana D/Birhaan deemneef kana waan hin taaneef, bannee gara biyyaa galle. Ani Dodolumatti gale jireenyaa kiyya yommuu itti fufu, isaa fi namoonni hiriyoote nuuf ta'an gara boosonaatti qajeelanii mootummaa dargiitiin lolaa turan. Inni osoo qabsoo irra jiruu akka tasaa loltoota mootummaa dargii harka seene.

Achumaan gaafa tokko akka tasaa ajjeesuudhaaf konkolaattuu dargii tan maqaan ishii Jiippi jedhamtu irra kaayanii yoo deemaniin arge. Ani yegguu sanii waan na biraan lufaniif, gadi-dhiisaaran jedhee gammade. Haa ta'uu malee, deebisanii gara magaala xiqqitti heerarootitti yoo lixaniin arge.

Namni jalqaba akka isa ajjeesuuf deemaniin arge: -

- a) Nama maqaan isaa Shubbisee Ceruu fi
- b) Ana Irboo Woliyyiitii natti hime.

Saniin booda shubbisee Ceruu natti dhufee, boolla qotan argee dhufee hardha Ibraahimiin ajjeesuuf deemananii jedhee na gaafate. Hatantamaan fiignee firdi-shangoo Awuraajjaa Dodolaa biiroo jedhamu bira dhaquudhaan achi keessaa namoota garaa isaanii amannu kan maqaan isaanii armaan gaditti ibsame kana gadi waamuudhaan gurbaa akka ajjeessuuf ta'an itti himne.

Maqaan jara tanaa: -

- 1) H/Tiraa Qeebaloo
- 2) Sheek kadiir Roobaa
- 3) Sh/Aliyyii Caakkisoo fa'aa dha.

Jarri kunillee akka malee rifatanii waan jedhaniif osoo hin turin hantantamaan wajjiin gara biiroo bulchiinsa koonyaa gannaalee

ka teessoon isaa magaalaa dodolaa ture nama maqaan isaa Irboo Diidoo jedhamu bira dhaqne itti himne.

Kanaan booda innillee gara nyaatteedhaan maal godhuu teettan ree jedhee wajjiin Alii Muunsaa bira deemne. Irboo Diidoo kun, bulchaan yeroo sanii **“Alii gurbaa tokkicha nuti ummataa gara biyya galchaa jirru ajjeesisuuf ergitee?”** jennaan-

Alii Muunsaa garuu, “lakki ani waan akkanaa kana quba hin qabu” jedhee gara Koloneel Tawoldee bilbilee gaafate. Tawoldeenis akkuma Alii Muunsaa, “lakki anillee waan kana quba hin qabu” jechuudhaan waakkate.

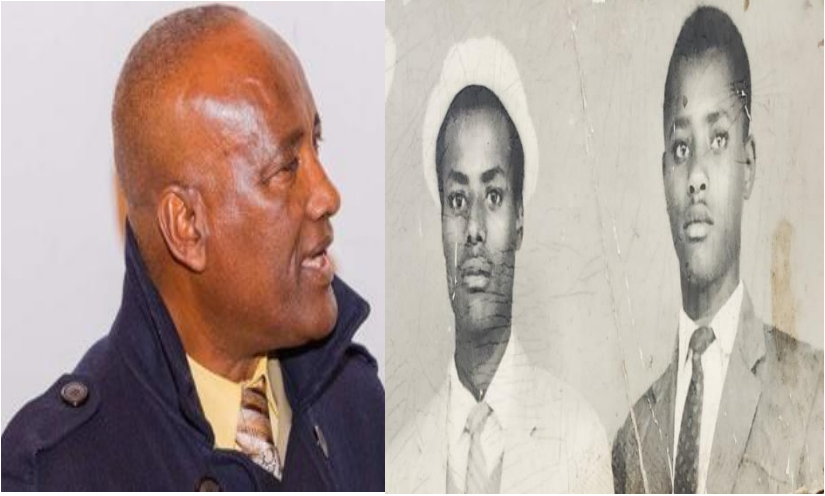
Ergasii Aliin makiinaa ofii kennuudhaan Koloneel Tawoldee ergeeti “deemi gurbaa kana akka hin ajjeefne fuudhii deebi’i” jedheen. Aliin dabalataanis shahalaqaa Abdiisatti bilbilee gurbaa san akka hin ajjeefne waan gaafadhutu jira jedheen. Laftillee guyyaadha waan taateef, ajjeesuudhaaf mijaawaa miti.

Achi deemi fincaayi jette osoo jarri bira teettu, makiinaan Alii ta Koloneel Tawoldeen yaabbate bira geettee fuutee deebiteen. Achiin booda woldaan qonnaan bultoota koonyaa Gannaalee Alii dhaan koottu jedhanii biiroo ofiitti waamanii, ... “gurbaa gadihaadhiiftuuf si waamne gurbaa gadi-nuu dhiisi” jedhaniin.

“Gurbaan kun nama barate waan ta’eef waa gaafadhee gadi isinii dhiisa obsaan na eega” jedheen Aliin.

H/Tiraa Qeebaloo ammallee waan gadi hin dhiisan jedhee shakkeef haala muddamsuutiin **“wonti isiniin jennu”** jedhee Alii Muunsaatti iyyee akkana jechuudhaan... **“gurbaa kana amma amma hiika”** jedheen. Achiin booda Aliin Muussaa H/Tiraan **“min Maalatiinoo?”** jedhee jennaan, barreessaan yeroo sanii, Haajoo Kaduu **“wonti isaan jechuu barbaadan ‘ahun ahun fituu’ maalataachoo noo”** jedhee Aliidhaaf afaan Amaaraatiin hiike jedhama. Sanaan booda Alii Muussaa kabajjadhaan **“Haajjiyyoo, ... boru gadi-isinii hiikna obsaan nu eega!”** jedhee borumtaa san gadi-dhiise.

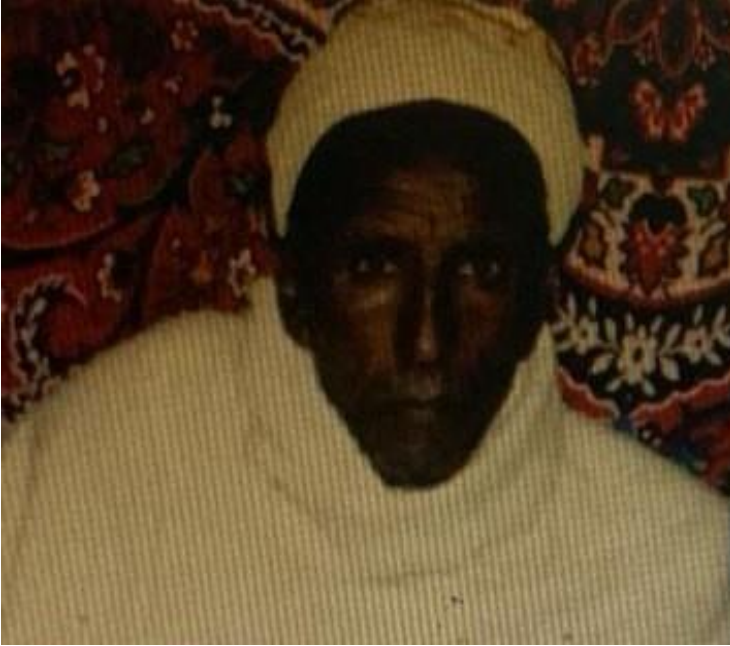
Guddaan kuun Rabbumaa garuu mussababaan gaaf san Irboon bineensa hamaa bara sanii jalaa bay’ee lubbuun isaa har’a geetteef jara maqaan isaanii armaan olitti tuqamee fi ana barreessaa kitaaba kanaa, Irboo Woliyyiiti. Yommuu jenne dhugaa rabbii fi innillee yeroon haga fedhellee haa turuu seenaa irraa beekuu dha. Hundaafuu galanni kan Rabbiiti kan numaraa uumee buddeena nuuf uume nu hin dhabsiisin.

Ibraahim Burqaa H/Hajjii Qeebaloo Irboo Woliyyii (A.G)

3.23. Galatoo Xuufee

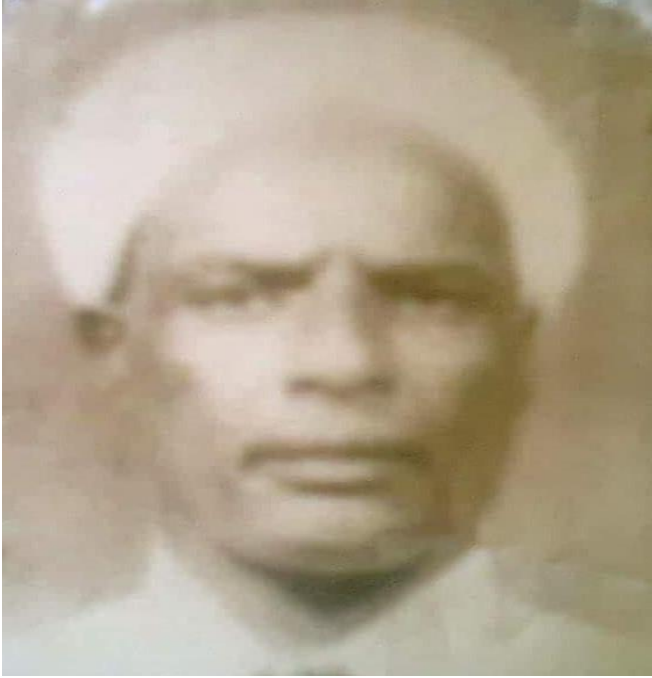
Namni kun dhalataa koonyaa Dodolaa ganda Allummaa shifaati. Qabsaawaa, Oromticha sabboonaa fi akka naannoo Dodolaatti hayyuu beekkamaa yommuu ta'uu, irra caalaa namootaa waldhabanii fi rakkoo hawaasa keessatti uumame kamuu furuudhaan adda duree dha.

Galatoo Xuufee

3.24. H/Abdullaahi Ganamoo

Qabsaawaa beekkama Oromoo umurii jireenya isaa guutuu osoo saba isaatii fi qabsaawu turee dhuma irraatti biyya Arabaa, Saa’udi keessatti balaa Konkolaataatiin lubbuun isaa darbite. Nama akkaan qabsaawaa ture yommuu ta’uu, namoota akka A/Xiiqqoo H/Huseen, Waaqoo Guutuu, H/Qaasim H/Huseen fi qabsaawota Oromoo kkf wajjiin qabsoo Oromoo Arsii Baalee fi qabsoo Oromootaa yeroo adda addaatti gaggeeffamu keessatti hirmaataa turan.

H/Abdullaahi Ganamoo

3.25. H/Umar Qeebaloo: -

Dhaloonni isaa ammo kutaa Baalee aanaa Adaabbaa yommuu ta'u, nama goota jabaa bara mootummaa H/Sillaasee jalqaba akkuma gootota kaawwanii qawwee dhukaaseen qabsoo finiinsaa ture. karaa Finfinnee irraa Goobba fiduu cufuudhaan ummanni naannoo sanii haga woggaa murtaaye akka gibira hin kaffalle nama gochuun qabsaawa turee dha.

3.26. Nagawoo Windiisaa

Obboo Nagawoo Wiindiisaa Mandooyyuu gosaan Doodaa Kutaa Baalee; koonyaa Dodolaa, ganda Bariisaa yommuu ta'u; nama naamusa, safuu fi aadaa guddaan guddatee akkasumas dhimmootaa hawaasummaa fi aadaa garagaraa qindeessuu fi akkasumas ofiillee keessatti hirmaachuun dhageetti, waliigaltee fi jaalala biyyaallee guddoo kan qaban turan.

Akkuma umriin isaanii dargaggummaa fi qeerrummaaf gaheen adamoo deemuun nama qeerransa ajjeesse, garuu bara ammaa kana qeerransa ajjeesuun seeraan kan daangeffame ta'ullee. Sababni bineensonni boosona galii adda addaa biyyaa kara diinagdee turiizimiitiin waan galchaniif, mootummaas dabalatee hawaasnillee bineensota bosonaa hundaa ni kunuunsa.

Nama tapha aadaa garagaraa jaalatu fi saba oromooti jecha gaara seenee mootummaa abbaa irree dargii irratti dhukaasa banuudhaan qabsoo bilisummaa Oromoo keessattis adda dureen hirmaate. Fakkennaaf lola Soowraa, yeroo sirna dargii fi yeroo dhufaati woyyaaneellee qaaman, yaadan, horii fi maallaqaan fi tooftaan hirmaachuun dirqama Oromummaa bahee turee dha.

Dabalataanis lola yeroo soowraa koonyaa Gannaalee, aanaa Dodolaa iddoo garagaraatti lolame, lolee lolchiisuun diina yeroo

sanii irraa qawwee torba booji'uun garee adda bilisa baasaa Oromoo Jeneraal Waaqoo Guutuutiin hoogganamuuf galii godheera.

Obbo Nagawoo Windiisaa

3.27. Iisaa Bashiir

Bara dargii keessa yeroo “Maret le Araashu” jedhan san qabsoo oromoo irratti qooda fudhate. Aanaa Dodolaa irraa, Dr. Eeliyaas Abbaa Duulaa wajjiin nama yeroo jalqabatiif Uunivarsiiti seenee, daandii Xiyyaara Itoophiyaa fi Afrikaa keessa nama dalagaa ture.

Namni kun nama sabboonummaa fi namooma guddaa qabu ta'uu irraa kan ka'e, gaafa an baqadhee ala jiru nama akkaan na qarqaaraa turee fi gaaafa an Ameerika seenellee nama akka gaaritti na simatee dha. Haga ammaallee nama haalaa amalli isaa qilleensa dhufu wajjiin hin jijjiiramnee nama bareedaa fi amal-qabeessaa dha. Akkasumatillee manguddoo Oromoo biyya alaa /ykn Diyaaspooraa ta'uudhaan: -

- Hawaasummaa ijaaruu
- Ummanni Oromoo fi Dhaabbileen Oromoo adda addaa ijaaramanii fi akka wolqarqaaran gochuudhaan nama adda durummaa dhaan maqaan isaa dhayamuu dha.

Isaa Bashiir

3.28. H/Huseen suraa

kibba Oromiyaa, bulchiinsa godina Baalee, koonyaa Waabee duraanii amma immoo aanaa gindhiiri kan jedhamu, naannawa laga dhaare bakka suraa gaara Gadiid jedhamu kessatti warra beekkamaa sh/ muhaammad sh/Aliyyii suraa fi haadha isaa addee Zamzam Kabiir Bushraa irraa bara 1915 ilmi beekkamaanii fi jabaan kun dhalate. Gurbaan kun ilma gurri isaa gaarreen laga dhaaree marsan qofa keessatti akka qilleensa bubbifamee hafu hin

turre. Ilma fuulduratti addunyaa keessa labee saba isaa maqaa waamsisuuf jiraatu ta'ee ture (*Sa'id Muhaammad, 2015*).

Gandi **Suraa Gaara Gadiid** ilmaan kanaan dura horte caalaa ilma yoomuu maqaa isii waamsiseedha. saba guutuu boonsisu kaayoo qabeessa-uumaan gaachana uffisee uume argatte. Mucaan kunis bakka itti dhalateen moggaafamee 'Huseen' jedhame.

Namni kun akka ilmaan naannoo sanii kan biroo hireen isa eeggatte ulee qabatanii loon tiksuu osoo hin taane, hiree waan biraa danboobdutu- hiree birootu gamaa “koottu koottu?” jedhee itti lallabe. Daa'imummaan barnoota amantii Islaamaa ka Qur'aanaa jalqabee akka gariitti baratee achumaan waa'ee hacuuccaa saba isaatis hubachuudhaan ilkee itti buqqifate. Waggoota gababduu keessatti boqonnaalee quraanaa soddomanuu laga dhaaree keessatti haffaze.

Bara 1923, umrii ganna saddeetitiin akkoo isaa (haadha abbaa isaa) bira ta'ee barnoota itti aanu barataa jiruu gara dirree Sh/Huseenitti ergame. Akaakayyuun isaa, Sh/ Aliyyii Suraa jedhamu dirree sh/Huseen keessatti nama akkaan beekkama ture. Wanti kana ibsu fakkeenyaaf, masgiidni dur bara jireenya isaa ijaarsise Masgiida Sh/Aliyyii suraa jedhamuun beekkama.

Huseen osoma dirree jiru hawwiin beekkumsa dabalataa onnee isa keessatti uumamte. Sheekkota achiitirraa adaduma beekkumsa qadhaabatuun, fedhiin beekkumsa dabalatiinsa daran itti eda'amaa deemte. Sanuma keessa haalli qe'ee dhaloota irraa isa fageessuuf jiraatu argame. Kunis imala guyyaa afurii dirree sh/Huseen irraa miilaan isa deemsise. Huseen imala irra deebiin hin jiraanne eegaluu isaati. Barnootaa fi saahiba/hiriyaa isaa ka durii barbaacha daangaa Baalee qaxxamuree kutaa Hararghee dhaqe. Akkuma tasaatti biyyaa baye. Imalti inni akka laayyootti jalqabe akka fe'umaatti dhedheerataa ka diriirtu tahuu hin hubanne.

Achi gahee yaaddoo jalala hiriyaa isaa san bayullee, dheebuu beekkumsa dhudha'uuf onnee keessaa isa dhikkisa turtetu qe'ee irraa fageessee biyyaa isa baase. Adada kitaaba tokko baratee fixeen kitaaba biroo baratuuf dheebotaa ture. Akkasuma fedhii fi dheebuu qabu kanas akkuma barbaadetti baratee hawwiis baha ture jedhama.

Achii bakka duraan jiru, ganda soolee jedhamu irraallee deemsa guyyaa afur miilaan deemsisu imaluun magaala Harar dhaqe. Akkaata kanaan moggoon lamaan-Huseen Suraa fi Huseen sh/Jaarsoo fa'a fuula isaanii gara imala hegeree, dudda isaanii

gara biyya dhaloota akkuma deebisanitti wolhordofaa raaree qaxxaamuran.

Laggeen heddu bu'anii ce'anii, tarba bayanii, gaarreen walitti akka shiboo hidhaman qaar'anii biyyarraa fagaatan. ***“Imala imala dhaltu”*** ta jedhamtu-tu san. Gaafa imalli isaanii Harar gahuuf guyyaan hafeef tokko qofa tahuu beekan karatti waan sheeka cimaa woyi dhagayaan turan. kanaanis, sheekni kun cimaa ta'us hojii barnoota qur'aana kana barsiisuuf yoo xiqqaate ji'a tokkoof akka boqqonnaa isa barbaachisu itti himee. Isaanis duraan achuma turanii eeguuf wolii murtaayanii turan.

Haa ta'uu malee, galgala keessa gaaf tokko Huseenonni lamaa waliin haasawanii akkana waliin jedhan: ***“Sa erga Magaala Harar gahuuf guyyaan tokko qofa nuuf hafee maaf uf duuba deebine?”*** jedhanii wolgaafatan. Deebis akkana jedhanii wolii deebisan jedhama: ***“Wanni uf duuba nu deebise, waan iimaanni/Obsi keenna darree (lafaa) taheefi.”*** Dubbii obsa jabaa gaafattu tana booda kutannoodhaan gara magaala Harariitti imallee bara 1931tti magaalitti seenne.

Achi booda Huseeniin lamaan magaala Harar keessa ganda Hammarreessaatii ka'anii madarasaa magaalaa Harar kan keessatti baratuuf deeman san iyyaafatanii woyta bira gayan,

barsiisa isaan barbaacha dhufan, Sheek Alii Suufii (Mufti Alii Zabiidaa) akka hiree ta'ee balbala mana Madrasaa cufee deemuuf isaa jiruu dhaqqabatan.

Barsiisaan kunis akka isa barbaaduuf imala fagoo irraa dhufan itti himnaan, kabajaan simatee, teessoo keenneef maaliif akka itti hajaman fuula ifaa fi gammachuutiin gaafate. Barnootaaf jecha karaa hangana dheeratu kana qaxxaamuranii dhufuu isaanii titti himnaan daranuu gammadee fudhatamuu isaanii achumatti osoo gadi hin bahin mirkaneesseef. Yoma san barnoota eegalchiise. Murannoo fi dheebuu isaan barnootaaf qabantu garaa isa nyaate. Nama murateef balbalti bananaan hin dhabamtu. Ulfinni jireenya magaalaa fedhii Huseeniin lamaan beekkumsa qadhaabatuuf qaban doomsuu hin dandeenye.

Akkaataa jireenya dargaggeessicha gaafasii, Huseen Suraa jedhamu ka seenaa isaa akkaata kitaaba sa'id Muhaammad Aliitiin barreeffameetti irraa dubbataa jiru irraa hubanneen geejjiba dadhabsiisaa kana akka armaan gadiitti ibsee ture.

“Magaala Hrarar geenyee guyyaa sadii booda soomanni eegalee, nuti nyaata guyyatti siya lama qofa nyaanna, sanuu kan nyaannu ‘Hoteela’ abbaan qabeenyummaa isaa nama yamanii ta’e. Baatii takkaan booda obbooleessi kiyya Huseen

Jaarsoo nama nafaqaa isa fudhatu argate. Ani immoo Jaartii mana nyaata daabboo fi buddeena itti gurguran qabdu takka bira taa'ee, ji'atti nyaata kiyyaaf qarshii tokkoo fi sumunii tokko qofa baasaa ture. Anilleen erga baatilee haga takkaa ufumarratti irkadhee barataa jiraachaa turee maayyii nama dukkaana daldalaa qabu kan Haaji Abdullaah saalih jedhaman tokko argadhee saa'aa ganamaa fi galgalaa mana isaaniiti nyaachuu jalqabe.

Achuma biraan ijoollee isaanii lamaan (Abdulmaalik fi Baashaa) akka ganama ganama barsiisuuf nagaafatanii jennaan anis hayyamee qarqaare, ergasii nyaata kiyya nyaachuu danda'ee hawwii biyyaa baheef ammo yaaddoo tokko malee itti fufuu danda'e"

Hayyoota ogummaa adda addaa qaban bebbeekkamoo biyya Masrii (Egypt) fi biyya keessaa wolitti dhufantu sirnaan achitti isa barsiisaa ture. Barnoota amantii irratti dabalamee barnootni ammayyaa kan akka saayinsii, seenaa, ji'oogiraafii, herreegaa fi ispoortiillee guutumatti isaaf kennamaa ture. Ammas hawwiin Huseen beekumsa dabalatuuf qabu kanumatti hin dhaabanne. Gara barsiisota kanneen lammii **Masrii** ta'an isa barsiisa jiraniitiin tattaaffii ol aanaa godhee, hiree barmoota biyya alaa,

“iskoolarshiippi” argate. Yuunivaristii addunyaa keessatti beekkamuu fi kan biyya Masrii magaala kaayiroo jiru- **Azhar** maqaan isaa jedhamuun fudhatamee osoo deemuuf qophaaya jiru, banamiinsi lola addunyaa ka lammataa (second world war) karaa itti cufee imala san irraa isa hanbise.

Haa ta’uu malee, gufuun uumamte sun hiree balbala yuunivaristii Azhar seensa isa hanqiftus, abdii inni ala bayee baratuuf qabu onnee isaa keessatti hin doomsine. Hireen gara biyya alaa deemee baratu haga aanjauufitti hojii daldalaa irratti bobba’ee magaalaa Haramaayaa keessatti suuqii banate. Achumatti bulti horatee abbaa ilmaan afurii ta’e. Maqaan ilmaan isaatis (Abdulsalaam, Muktaar, Aahmad, Abdulrahmaan) jedhama.

Haramaayaa keessaa erga woggaa muraasa turee booda Baddannoo gaara Muldhataatti godaane. Achiraallee Carcar magaalaa Baddeessaatti galee osoo dalagatu sochii bara 1940-moota naannawa san ture keessaa harka qabaatuun isaa gurra basaastotaa seennaan achirraallee gara biyya dhaloota isaa Baaletti baqate.

Sunis tahuuf dhabnaan yeroo gabaabaaf diida’a keessa qubatee gara maayyiirratti Finfinnee dhaqee uggummaa uffata hodhiinsaa tii fi daldala suuqii jireenna taasifatee qubate. Ogummaa tanaan

akka malee beekkamuun namoota biraas jaalala guddaa argate. Keessattuu uffata angawoota waraanaa tii fi kan boolisaa hodhaa ture. Qabeenyas horatee angawoota waraanaatii fi boolisoota olaanoo fi bebbeekamoo biyyaa wajjiinis akka gaaritti wal barate.

Huseen qabeenna qofa hin horanne. Umurii fi bilchina sabboonummaatiinis cimaa deeme. Miiddhaan gara siyaasaatii fi amantiitiin lammiiwwan oromoo irra geessifamu guyyaa guyyaan hammaata deemuun onnee isaa keessatti yaada worraaqaa uume. Qalbin isaallee guutummati siyaasaan hawwatamaa dhufte.

Sababa Kanaan manguddoota kutaalee garagaraa hedduu wajjiin wal barate. Fakkeenyaaf sheekkota bebbeekkamoo fi kabajjamoo mooticha bara sanii birattillee ulfinnaa fi dhageetti ol aanaa qaban kanneen akka **Muftii Siraaj Raayyaa** tii fi **Sheek Aliyyii Dullattii** (nama dhalootaan wolloo) fa'a wajjiin wol baruun isaa akka namoota biyya kanaatiin hariiroo uumatu hiree baneef.

Mootii biyya Affaar-**Sulxaan Alii Miraa** ka boodarratti qabsoo gita bittaa keessatti wol gargaaruuf carraan argamu wajjiinis Finfinnematti wal baratan. Baale keessattis hojii “qiyaasa lafaa” jedhamu kan mootummaa haga tokko dalaguun akka qabsaawotaa Baaleetiin walbaratu hiree kenneef.

Huseen nama ummataaf yaaddawu warraaqaa waan ta'eef namoota qabsoof isa barbaachisan adamee baratuu hojii taasifate. Lammiwwan Oromoo kanneen osoma mootummaa dalaganuu keessa keessatti sabaaf dhukkubsatanii dammaqii siyaasa oromummaa baballdhisuu barbaadan kan akka **Jeneraal Taaddasaa Birruutii fi Irreessa Dhibbaa Maammoo Mazammir** fa'a wajjiinis walbaratee hariiroo cimaa tolfate.

Namoota kutaalee oromiyaa keessaa paarlaamaaf filamanii dhufanis tokko tokko barbaadee wal barate. Fakkeennaaf mana marii keessatti bakka bu'oota kutaa Baalee kanneen jabinna sabboonummaa qaban Awwal Muhaammadii fi Kadiir Abdurroo fa'a wajjiin haaxoo qabsoo hegreetii fi daandii saaqxuuf tolfate. Karaa jara kanaatiin miseensota paarlaamaa hayla-sillaasee keessa jiran kanneen kutaalee oromooti filamanii dhufan mara wajjiin walbarate.

Namoota alatti barataniis dhufan kanneen cunqursaa hordoftoota amantiis Islaamaa irra gayaa jiru hubatanii sochii falmii mirgaa gochuu barbaadan kan dhalootaan kutaalee Arsii fi Wolloo irraa ta'anii barnoota biyya Masriitti barataniis fi namoota biroo kan biyyaa fi quuqaman wajjiin qunnamtii tolfatanii namoota yaada

kana fakkaatu qaban dbalatanii dhaaba tokkummaa Musliimota Itiyoophiyaa Finfinnee keessatti ijaaran.

Bara msliimummaan aangawoota mootummaa biratti tuffatamu san keessatti, dhaaba maqaa islaamummaa qabu dhaabuun yakkatti laalama ture. Kanaaf, mootummaan Hayla-sillaasee dallanee dhaaba san diigee roga jaarmiyaa hiyyeeyyii gargaaruuf dhaabameetti akka ijaaratan ajaje. Sanumaaf dirqamanii maqaa jijjiiratanii ‘Dhaaba Gargaarsa Islaama’ (ye Islaam Baggoo Dirijjiit-Islamic charity) moggaafatan. Bara sanii fi achii asillee musliimonnii akka lammii biyyaatti osoo hin ta’in, akka ummata biyya alaa irraa godaanee yeromaaf Itiyoophiyaa keessa qubataa jiruutti laalaman.

Haala kanarraa, bara 1948 lammiiwwan Hararii mirga amantii falmatuuf magaalaa Harar keessatti sochiin gaggeessan mootummaa Hayla-sillaasee tiin barbadeeffame, Huseen Suraatiif hubannaa jabaa kenne. Huseen sochii isaa haala aanjauu maraan itti fufe. Adaduma dammaqiinsa warraaqsa dabalatuun sabboonummaan isaallee cimaa deeme.

Haala addunyaan keessa jirtus sabaa-himaalee adda addaa tiirraa hubannoo guddaa argataa dhufe. Raadiyoo biyya alaa ka akka BBC afaan Arabaatiin halkanii guyyaaa hordofaa ture.

Sochiiwwan wolabummaaf geggeeffamanii ilaalcha duraa kennee faana bu'a. Huseen Finfinnee keessatti nama kabajamaafi ol aanaa madda odeeffanno ta'e. Sochiiwwan ummatoota impaayeraa keessaa ka inni akka fakkeenaaatti mooyxannoo isaanii irraa beekkomsa qadhaabate hanga tokko:

- ✓ Sochii bara 1948 Musliimonni (lammiiwwan Hararii) geggeessan.
- ✓ Sochiiwwan baroota 1950 mootaa fi 1960 mootaa keessa ummanni oromoo Baalee, Harargee fi Wolloo geggeessaa turan, Huseeniif mana barmoota tayan.
- ✓ Bara 1950 mootaa keessa sochii sabboonummaa ka lammiiwwan somaalee biyya walabaa uumatuuf geggeessan (sochii kulub) jedhamu irraa Huseen ammas barmootaa fi hubannaa akkaan jabaa argate.
- ✓ Lammiiwwan oromoo kanneen gurmuu waraanaatii fi tuuta boolisaa keessa jiran oromummaan walbarbaadanii cunqurfamaa fi lafarraa buqqifamuun ummata oromoo garaa isaan gubee gaafa wal mar'atuu jalqaban, Huseen fagoo irra dhaabatee hin laalle. Itti dhiyaatee kaayoo isaanii gaafate. Humna waraanaa tii fi boolisaa keessattis Cunqurfamaa hidda sanyiitiin lammiiwwan oromoo irra

ture ija qaroon hordofee hubate. Kanaaf, bara 1962 akkuma isaan walgurmeessanii waldayaa Gargaarsa Maccaa fi Tuulamaa ijaaranitti mamii tokko malee itti dabalamee miseensa warraaqaa taye.

- ✓ Sheekkotaa fi Hayyoota biyya wolloo kanneen raayyaa fi Azaboo wajjiin hariiroo tolfate irraa beekumsa dammaqii daangaa hin qabne qadhaabate. Seenaa lola oromoo naannawa sanii hayyoota kanarraa tolchee barate. Sanyii fi amantii sababa taasifatee ummata oromoo dhabamsiisuuf duula mootiiwwan habashaa wol duraa duubaan geggeessan irraallee dareema/bilchinna qaamaa fi qalbii sabboonummaa horate.

Huseen bara ijoollummaa irraa kaasee argaa dhageetti waggoota dheeraa keessatti odeeffataa sammuutti kuufate akkuma umuriin bilchaata deemuun xiinxallee gingilchuu jalqabe. “Aadaa haala san mara hakuuccaa harqoota gabrummaatu fidee...?” jedhee uf gaafate. Yaadan of duuba deebi’ee waan dabre tokko tokkoon dhundhume.

Gochaalee akka hamaatti onnee isaa madeessanii sammuu isaa keessatti jibbaa sirna gabroofataa habashaa naqan lakkaawanii fixuun rakkisaadha. Manguddoon Baalee bebbeekamoon

kanneen akka H/Yisaaq Daadhii Tarree faati akka jedhanitti Huseen Suraa hayyuu oromoo guddaa bara isaa malee dhalate.

Kana jechuun fageenyi ilaalcha isaa kan ummata bara saniiti ol tahuu, yaada siyaasaa bal’aa qabaachuu fi ummataa akka malee quuqamee yaaduu isaa fa’a akeekuuf akkasumas rakkinaa fi seenaa oromoollee akka gaaritti akka beeku himan. Namoonni isa beekan akka raga bayanitti, Huseen Suraa nama nagayaa, gaarii fi arjaa onneen isaa *rahmataa*/hiree guutamteedha. Bakka dhage marattuu dafee wahiloota horata. Namoota Sabaa fi sablammoota biraa wajjiinillee haala itti jiraatu beeka...Malaan dubbata, tooftaan tankaanfata.

Haala jireenyaa keessatti nama rakkoo namatti himatee namas rakkisu osoo hin taane rakkoo ofii ofumaa woldhaanachuudhaan furata. Gaafa waa itti jabaatanillee daangaa malee obsa. Namni kun yoo seeqatullee fuula isaarraa ifaa gammachuutu hanga’a. Hamtuu hin dubbatu; itti haasawan nama hin hifatu; xiqqaa fi guddalle hin tuffatu. Yoo taa’uu, yoo dhaabatuu fi yoo deemullee gaachana qaba. Nama dheeraa, diriiraa fi magaala bareedaa ture.

Huseen somaaliyaa irraa baanaan, tumsa dippilolmaasii alarraa hawatuuf lammiiwwan oromoo kanneen ala jiran qabsoo kaadhimuu irraatti hamilee guutuun bobba’uu malee, qabsoon

inni itti abboomee tankanfachiisu of duuba deebitee kan isa nyaattu itti hin fakkaane ture.

Jaallan inni walitti fidee ijjares yaada biraa burqisiisanii “na fonqolchan” jedheellee hin birdhanne. Siyaasaan garuu abbaa isa dhuunfatee itti waarisiifatu hin qabu. Akkuma jaalalaa gara bubbeen itti bubbise reeqqifti. Abbaa fi ilma woldhabsiifti, koodeewwan wolnyaachifti, Abbaa warraa fi haadha warraa gargar baafti. Haaluma kana fakkaatutu qabsaawota oromoo Huseen wajjiin bara 1970 moota keessa Yamanitti qabsoo gurmaawan mudate. Garaagarummaa siyaasaa kan isaan jiddutti uumametu diigamiinsa dhale.

Achirraa kaayoon ganama wajjiin jalqaban osoo waaree hin gayin addaan facaate. Kumas ta’ee garuu, gatiin jaallan bara sanii tii fi kanneen achii asii illee Huseen suraa tii qaban guddaa dha. Sabbootonnii fi qabsaawonni isa wajjiin turanii fi akkasumattis manguddoonnii fi hayyoonni isa beekan akkaataa itti isa laalan gaafatamanii deebiin kennan akka armaan gadiitti qindeeffamuu Sa’id Muhaammad raga baheera.

Akka koloneel Alamu Qixxeessa isa ibsutti, kaayoo walda Maccaa fi Tuulamaa sadeen fudhachuu irratti Huseen iin akka malee waliigalla ture. Kaayoon kunis: -

- a) Wallaala hambisuuf, ijoollee oromooti m/barumsaa ijaaruu.
- b) Oromoo irraa dhibee ittisuuf mana yaalaa/hospitaala ijaaru.
- c) Beelaa fi duubatti hafiinsa oromoorraa hambisuuf walda wolgargaarsa ijaaru kan jedhu ture.

Dhaaba kana hundee isaa gadi- dhaabuuf nama durumarraa itti hirmaatee, kaayoo dhaaba kanattis amanee miseensomee, achirraa ka'uudhaan ummata Baalee fi kan kutaa Arsiitis ijaaree nama nutti dabale ture. Namni kun Oromoon kiristaanaas ta'ee kan Islaamaa tokkummaa Oromummaatiin akka miseensummaa dhaaba kanaa fudhatuu fi yaadni isaa biyya hundumaa gahee riqichaa ta'uudhaan oromoota akka wolitti hidhu kan godhee Huseen Suraa ture.

Oromoon wallaalaan dubatti hafe malee rakkoo namummaa hin qabu jedha Huseen Suraa. Gara boodaa Huseen waan hojjate hundaa barreessee gaafa H/Aadam Saaddootiin nutti erge hoogganaa keenya kan Walda Maccaa fi Tuulamaa humni poolisaa marsee jira. H/Aadam Saaddoo akkuma Finfinnee gaheen bilbila mana J/Taaddasa kan Huseen itti kenne irratti bilbillaan poolisichi bilbila jalaa kaasuu “Taaddasaan anaa

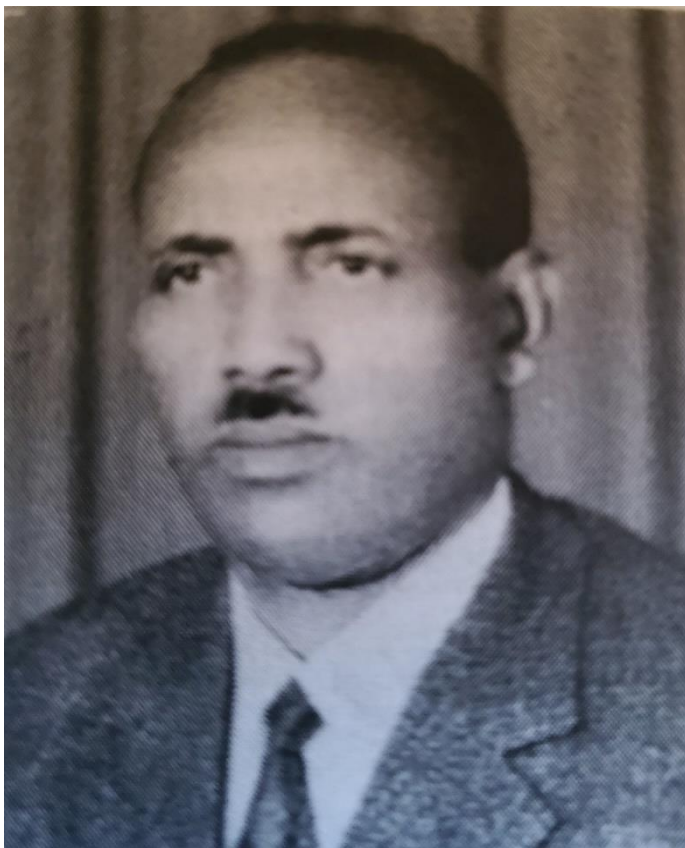
koottu” jedheenii karatti eegee waraqaa ykn Xalayaa qabsaawota Baalee san woliin isa qabe. H/Aaadam Saaddoo akka qabame beekee jennaan waraqaa san akka biddeenatti alanshee nyaatee liqimse.

Gaafa nu Finfinneetti qabamnu isa haga Baaleetitti hordofanille inni achumaan miliqee gara biyya alaatti bahe. Warra, ijoollee fi daldala isaa dhiisee achumaan gara alaa kute. Yegguu san Keeniyaa, Naayiroobii waan qubatee fi nutis gaaf tokko bira dhaqnaan gammachuu guddaan nu simatee akka gaaritti nu keessumeessee haga ammaatti qabsoo oromoo akka hin dhiifneef keessattuu kaayoo walda maccaa fi tuulamaa akka harka qanbu nutti hime.

Kana maleellee H/Huseen Suraa nama oromoof jecha biyya hin dhaqin hinqabne, fkn biyya sooriyaa, biyya kooweeti, Yamanii, Iraaqii, Masrii fi kkf keessa deemuudhaan fedhii qarqaarsa qabsoo oromoo utubuuf qabuu irraa walii galte dippiloomaasii biyyoota kanneen hunda wajjiin ijaaratuuf baay’ee xaarees dhama’aas ture.

Akka manguddoonnii fi hiriyoonna isaa garagaraa jedhanitti, dhuguma Huseen Suraa nama waa in sodaanne, gamna, onnataa, nama biyya isaa jaalatuu fi yoomuu ofitti abdatu ta’uu namoota

isa beekan maratu ragaa baha. H/Huseen Suraa keeniyaa keessa woggaa digdamii oliif jiraataa yogguu turetti wolumaan turre. **“Du’atu addaan nu baase malee gargar baaneetu hin beeknu”** jedha manguddoon Hasan ma’aruuf.

H/Huseen Suraa

3.29. Jeneraal Huseen Buneo Daraaraa

Namni guddaanii fi gameessi qabsoo gitaa ykn qabsoo hidhannoo maqaan isaa Jeneraal Huseen Buneo Daraaraa jedhamu kun Godina baalee keessatti bara 1922 dhalate. J/Huseen Buneo abbaa ijoollee afurii yoo ta’uu, obboleewwan dhiiraa sadii fi obboleewwan dubaraa afur qaba ture.

Jen. Huseen bara 1962 irraa eegalee qabsoo ummata Oromoo Baalee keessatti hirmaachuudhaan mootummaa nama nyaataa diinaa kan yeroo sanitti hachuucmaa fi cunqursaan ummata keenya hadoochaaru irratti lola bane. Haa ta’uu malee, seenaan isaa kun kophattuu kitaaba addaa waan isa barbaachisu. Kanaaf, ammaaf boqonnaa adda akka kennuuf na dirqeera.

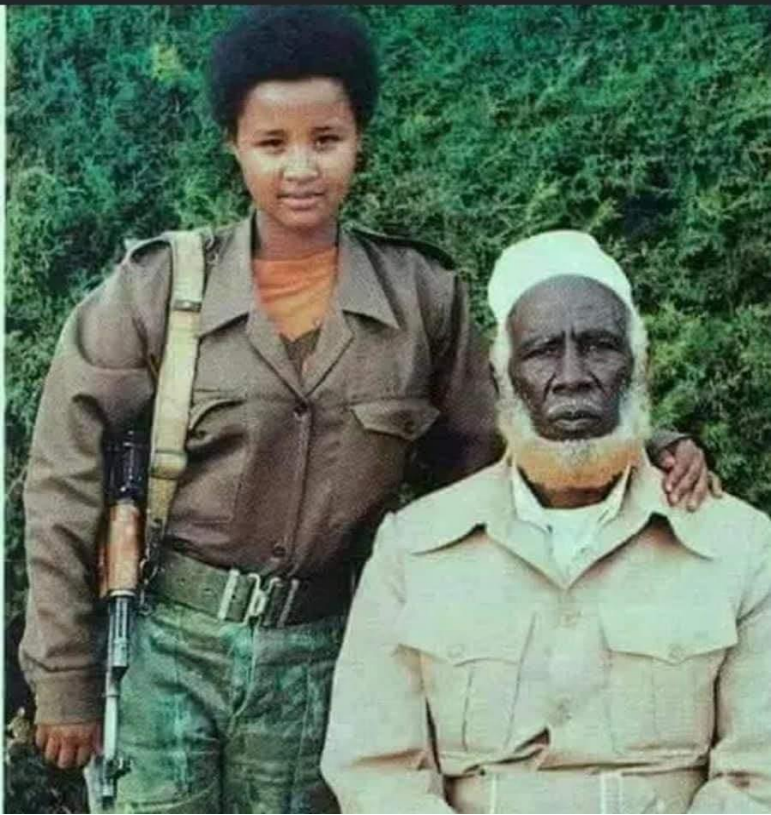

J. Huseen Bune

3.32. Koloneel H/Aadam Jiloo

Kan biroo Koloneel H/Aadam Jiloo yommuu ta'uu ka isaan dhalatan kutaa Baalee, Koonyyaa Dallomannaa aanaa Bidiree; abbalammii goota beekkamaa J. Waaqoo guutuuti. Namni kun akkuma maqaan isaa ibsuu goota jabaa lolee lolchiisu; nama sababa qabsoo Oromooti jecha hidhamaallee akkasumas dararaa

cimaa keessa nama tureedha. cimaa dhaabbatu kun ammoo dargaggeessa qabsaawaa Oromoo kan yeroof maqaan isaa hin beekamne garuu akka eegdoo itti nama isaan tajaajilaa turee dha.

Koloneel H/Aadam Jiloo fi Eegdoo isaa

3.30. H/Qaasim H/Huseen

Hayyuu beekkamaa kutaa Baalee, koonyaa Gannaalee aanaa Dodolaa ganda Bariisaa jedhamu keessatti dhalate yommuu ta’u,

bakka bu'aa ummataa ta'ee hojjetaa turee fi arjaa nama gargaarun beekkamu. Qabsoo ummata Oromootif jecha mootummaa Somaalee irraa Qawwee kadhatanii J. Waaqo Guutuu waliin qabsaayaa turan fa'atu Sheedama keessaa baye. Nama mirga namaatif falmatu, arjaa waan qabu maraa kennee deebi'ee kadhatu: -

- ✓ “Yaa rabbi naa kennii na kennisiisi”,
- ✓ “Rasaasni ta naa tumamte malee nan seentu” nama jedhu.
- ✓ nama bakka hundatti masjiida ijaarsisu.

H/Qaasim H/Huseen

3.31. H/Roobalee Turee

Nama ummata Arsii lolchiisaa ture fi **H/Aliiyii Tololaa** nama akka guutuu Arsiitiitti amaamaa maruun beekkamu.

3.32. Jawaar Muhaammad

Xiinxalaa Siyaasaa Addunyaa goota Oromoo Arsii biyya alaa taa'ee siyaasaa fi tarsii moo qofaan miidiyaalee akka Facebuukaa fi Miidiyaa OMN fa'atti fayyadamuun warraqsi oromoo fi qeerroon oromiyaa sadarkaa idil-addunyaatti akka beekkamu nama taasissee fi shoora ol aanaa taphate.

Kan ajandaan qabsoo isaatii fi ummata oromoo bar san kakaase *“Master plan is a master killer” jedhuuf nama* dhaadatee ittiin dhaadachiisaa ture. Jalqaba otoo qabsootti hin seenin dura TV idil-Addunyaa kan ta'e Aljaziira irratti nama ajaa'ibaa nama qabsoo qeerroo akkana *“I am Oromo first” jechuun eegale. Hiikni isaa.... “Ana kan dhalche Abbaa kiyya malee Itiyoophiyaa miti! ...; kanaaf dursa abbaa kiyyaan yaamamuu qaba”* nama jedhe.

Kara birootiin, “an osoo itiyoophiyaa hin ta'in dura oromoo ta'uu qaba” ...oromummaan kiyya kabajamuu qaba; oromoo ta'uun kiyya kabajamee ulfinna argatu malee yoommillee Itoophiyaa ta'ee jiraachuu hin danda'u jedhee ijjannoo cimaadhaan nama

ciche. Abbaa qeerroo fi motora jijjiiramaa kan bara Wayyaanee qabsoo cimaa taasiseen qeerroo hoogganuun mootummaa Adawaawii/Woyyaanee fonqolche taayitaa irraa buuse.

Achiin boodas gama dhaaba kamiittuu osoo hin makamin ummata faanaa kutannoodhaan cichee mootummaa amma aangoo irra jiru kan badhaadhinnaa kortoon ati gara aangoo tanaatti dhufteen ummata kana waan ta'eef, onnee qabsaawotaa fi ummataa dhageeffattee gaaffilee ykn rakkoolee qabsoo kanaaf sababa ta'an hundaaf deebii dhugaa fi haqa irratti hundaaye ija suutaa fi tasgabbiitiin walduraa duubaan deebisu qabda namajedhaa ture. Akkasumas ummataa mootummaan kun ifaajee fi wareegama qaalii lubbuu ilmaan teessaniitiin dhufe waan ta'eef, akka diinaa san karaa itti cufuufi dhagaa itti guuruun jijjiirama akka fidu godhuun hin ta'u jedhaas ture.

Akka inni jedhutti, Mootummichi barcumaa taayitaa kan yaabbateen maqaa oromootiin jedhees yaada dhiyeessa ture.

Jawaar Siraaj Muhaamad

3.33. Boonsamoo Mi'eessoo

Namni kun dhalatee kan guddate Godina Arsii Lixaa naannoo aanaa Shaashamannee yommuu ta'u, akkuma umuriin isaa barnootaaf gaheen barachuu dhaan hanga sadarkaa digrii fi hanga digrii 2ffaa “**MA**” nama barate ture.

Hayyuu guddaa akka Oromoo Arsiitti aadaa, Looga, Duudha sirna Gadaa fi seenaa oromoo Arsii qorachuun beekkam.

Qorachuu qofa osoo hin taane nama bu'aa qorannoo isaatis galmaan gahee hawaasa ykn abbaa dhimmichaatiin gahuun kuusaa Seenaa oromoo Arsii ol-guddise. Hojii boonsa kana kan hojjataa ture B/A/T/Godina Arsii lixaa keessatti adda duree fi hoogganaa qormaata aadaa fi seenaa Oromoo Arsii kamiyyuu ta'uudhaan akka ta'e seenaan namoota isatti dhiyaatan irraa odeeffanne ragaa baha.

Kun ammoo dhaloonni oromoo kan boruu akka irraa baratuu fi eennummaa ofii jabeessee qabatu, qorannoo fi qu'annoo irratti gaggeessuun dogongorrii fi hanqinaaleen gama Kanaan jiran yoo jiraatanis akka sirreessuuf shoora ol aanaa nama taphatee dha.

Boonsamoo Mi'eessoo (M.A)

3.34. Dr. Bakar Shaalee

Dr. Bakar Shaalee dhalatee kan guddate godina Baalee, aanaa Dodola yommuu ta’u akkuma umuriin isaa barnootaaf gaheen barnoota isaa sadarkaa 2ffaa achuma Dodolatti hanga kutaa 12 barachuu dhaan booda, gara barnoota dhaabbilee ol aanoollee lufuudhaan hamma digrii, Maastarsii fi PHD illee biyyaa alaatti iskoolar shiippii argachuudhaan baratee fixeera.

Haala hojii isaatiin Gootaa fi nama quuqama wol- qixxummaa ilmaan namaatii fi dhugaaf qabsaawu ta’u isaa keessa beektota irraa eeruu argameen seenaan yommuu yaadatu; iddoo hojii adda addaa aanaa Dodolaatti waajjiraalee garagaraa irraa eegalee, Bulchiinsa Godina Arsii Lixaa, Godina Baalee, Caffee Oromiyaa keessaa sadarkaa itti aanaa pirezedaantiitti fi amma immoo

Federaala keessa sadarkaa ministeeraatti kan hojjataa jiru ta'uun ni beekkama.

Dr. Bakar Shaalee

3.35. Jaarsoo Bu'ii Falamaa

Ilma Bu'ii Falamaa nama bara mootummaa H/Sillaasee koonyaa Ganaalee teessoo isaa magaalaa Dodolaa godhatee gara laafummaan hoogganaa ture. Namni kun ka yaabbanni isaa Gaangee qofaa, Hayyuu argaa dhageetti ka waan gara fuula duraas xiinxalluun beekkamu. yeroo baay'ee ummata ofii dursee ofii nama diina fuundura dhaabachuu jaalatu.

Ka gaafa tokko qabeenyaa fi maatii kiyya osoo hin jedhin amriin/ addunyaa kanarraa bara 1958 sababa namoota hinaaftuutiin boqate, keessaayyuu nafxanyoota akka ta'anitti shakkaman. Sababa namni nafxanyaa tokko du'een tooftaa ittiin ajjeesan baasanii gara dirree lolatti erganii. Yoo ummanni haa dhahamu yookaan ati duulu qabda jedhanii tooftaa itti ajjeesan baafatanii, Yoo nafxanyaan lafa fudhatuuf taatu lafa maaf gurgurta jedhee bakka lafa sanii horii kenna,

Jaarsoo Bu'ii Falamaa

3.36. Leencoo Baatii

Leencoo Baatii gootaa fi hayyuu beekkamaa Oromoo Arsii ta'ee, kan inni dhalatee guddate aanaa Dodolaa, ganda addaa maqaan isaa Dannabaa jedhamu keessatti yommuu ta'u, gara qabsoo oromootti kan makame baruma barataa high school ture san. Quuqamaa fi fedhii oromummaaf qabu irraa ka'uudhaan, nama qabsoo Oromootitti ijoollummaan abbaa isaa, obboo Ayyalaa Baatii waliin bara dheera erga qabsaa'aa turanii booda woliin

hanga biyya somaaliyaallee deemaniiru. Kaayyoon gara biyya Soomaalee deemaniif qarqaarsa meeshaa waraanaaf ture.

Achi booda deebi'ee barnoota isaa itti fufuun baratee Uunivarsiitiillee seeneera. Achuma biyya isaa Itoophiyaa keessatti silaa baratee xumuree kan eebbifamuu qabu osoo hin xumurin bara dargii keessa gara keeniyaa baqatee Naayiroobii seene. Achirraa gara alaa bahuudhaan booda biyya Ameerikaa keessa ta'ee qabsoo oromummaa itti fufe.

Namni kun nama saba isaa hin dagatiniifi achiin boodallee osoo qabsoo addaan hin kutin, dhaaba Jaarmiyaa hangafa qabsoo Oromoos kan ta'e Adda Bilisummaa Oromoo keessatti bara hedduuf dubbi himaa ta'uudhaan tajaajileera. Akkasumas kora hatantamaa ka ABO biyya somaalee keessattillee qooda fudhatee hojjachaa ykn tajaajilaa turuun isaa yaadannoo bara dhiyootti.

Itti aansuudhaanis, dhaaba siyaasa Oromoo, ODF (Oromoo democratic front) qindeessaafi hundeessaa akkasumas dubbi-himaas ta'uudhaan tajaajilaa tureera. Achii asillee bara qabsoo qeerro keessa namoota qabsoo fi warraaqsa ummata oromoofi Qeerroo utubuun bira dhaabatani galma akka gahu godhan keessaa nama adda dureen ka'uu.

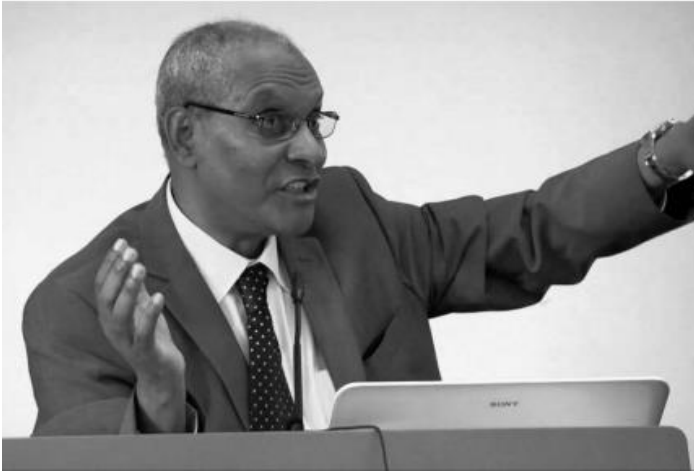
Hanga Mootummaan Woyyaanee Aangoo irraa kufee gara Tigraayitti deebi'e booda ammoo, Mootummaa badhaadhinnaa (prosperity government) keessatti jalqaba irratti dubbi himaa mootummaa kanaa, koree hojii raawwachiiftuu fi aangawoota ol aanoo keessaa tokko ta'uudhaan dalagaa kan turanii fi amma Ambaasaaddara Itiyoophiyaa ta'uudhaan alaatti hojjataa jira.

Leencoo Baatii

3.37. Pr. Abbaas Haajii

Dhalataa Kutaa Arsii duraanii, aanaa Heexosaa kuusaa seenaa guddicha (great historical archive) Ilmaan Arsii keessatti dhalate. mana kitaabaa lukaan deemuu, nama jalqaba seenaa Arsii miidhaagsee barreesse. Hayyuu kitaabota baay'ee maqaa Oromootiin barreessaa ture.

Prof. Abbaas Haajii

3.38. Pro. Mahaammad Abbaa Jabal

Dhalatee kan guddate kutaa Baalee duraanii, koonyaa Gannaalee ganda Bariisa yommuu ta'u nama worra guddaa hayyummaa qabu irraa akka ta'e beekkamaadha. Hayyuu Oromoo kan biyya Ameerikaa Keessatti Sanaatarummaa yookaan bakka bu'aa state tokko ta'uudhaan /senator/ fi filannoo Dimokraasi keessatti

hirmaachuudhaan dorgomaa ture. Hayyuu saayinsii Diinagdeetii fi xiinxalaa siyaasa Diinagdee biyya addunyaa.

H/A/Jabal Xaahiroo

Pro. Muhaammad A/Jabbal

Shumburaa Waratoo

Nama qophaa isaa diina heddu kan akka soddaa H/Sillaasee Ras Dastaa faa ajjeesee, H/Sillaasee biratti dhiyeessanii du’a itti murteessinaan ol iyyannoo gaafate. Yeroo san Hayla sillaasen “anaa olitti eessa deemta?” jennaan; “ati gaafa Xaaliyaanin si ariite eessa deemte?” jedheen jedhama. Sana booda ni ajjeesan. Suuraa isaanii argachuu waan hin danda’aminiif nu hoffolchaa!

3.39. Ismaa'il Bakar Kaayoo

Ismaa'I dhalootaan kutaa Arsii, Koonyaa naannoo Arsii diida'a yommuu ta'u bara asiin dura mootummaa dargii keessa Arbaa mincii fi kofalee keessatti barsiisaa turee, achumaan gara Asallaa deebi'ee. Bara hojii kana keessatti nama cimaa dura bu'aa ykn Directorallee ta'uudhaan ilmaan Oromoo akka sirriitti barattee wollaalummaa irraa baatu nama godhaa ture. Kaayoon isaa wonti kana hojjatuuf sababni nama baratetu gaaffi mirgaa fi bilisummaa gaafata waan ta'eef.

Boodarra gara biyya keeniyaabaqatee deemuudhaan achumaan Ameerikaa galee. Achittis qabsoo hin dhiifne, nama jabaa waah in nuffine kan halkanii guyyaa dalaguu fi namallee dalagsiisuu dha. Ragaan kanaa namni kun baruma dhiyoo kaluu qabsoo qeerroo keessa walda idil-addunyaa kan Sikkoo fi Mandoo (**sikko - Mandoo Global Association**) akka hundeeffamuuf goodni inni taphatee waan akka salphatti haasawamee dhumatu miti. Haala naamusaa fi dandeetti isaa hubachuudhaan miseensonni walda kanaa akka itti gaafatamaa waldicha ta'uuf kaadhimanii, hoogganaa ta'uudhaan hanga hardhaallee tajaajilaa jira.

Ismaa'il Bakar

3.40. Umar Huseen

Hayyuu arsii hojii malee jechatti hin amanne. Kan bara qabsoo qeerroo fakkeenya ta'uudhaan hayyoota oromoo biraa kan Lammaa magarsaa Waaqoo mootummaa oromiyaa duraanii faa waliin ijaaramee Woyyaanee kokkee ishii qabuudhaan fonqolchee biyyaa baase.

Umar Huseen

3.41. Waabee Shubaloo

mootii Garjeeda kan diinni akka lafa Arsii hin shallagne dhooggee, ol iyyannoof Haylasillaasee biratti osoo deddeebi’u, karaa irratti qoricha nyaachisanii ajjeesan. Hoteelli yaadannoo isaatiin ijaarame kan maqaan isaa “*Wabe Shabalee Hotel*” jedhamu ragaa guddaa sababa kana muldhisuu dha. Goota amantaa kiristinnaallee akkuma H/Aadam saaddoo fa’a malaan

jilaa miliquun irraa fudhachuu didee Oromummaa ganamaa tan ofiitiin of ta'ee nama oromoof jecha woreegame.

3.42. Xaahiroo Yaayyaa Hasan

Namni kun Nama ilma isaanii beekkamaa fi Hayyuu irraa booda, daangaa hin qabne jechuun H/Huseen Xaahiroo kan bara jireenyaa isaa akka kutaa Baaleetti maqaan isaa baay'ee jajamu, Koonyaa guutuu waliin bulchaa turan. Lamaanuu nama Oromummaa, gosoomaa fi Amantii ofii hordofan warra addaan baasee beeku turan. “Ilmi tokko ka abbaa caalu, tokko kama abbaa dhaaluu” jetti Oromoon Arsii yoo mammaaktu.

Bara mootummaa H/Sillaasee argamaa addaa gara naannoo koonyaa Dodolaatti erge ture. Namni ergaan dhufe kunis akkana jedhe jedhama “...*Kennaa waan ofii jaalatanii ummata sanii geessi jedhee mootichi nu erge...*” jedhe jedhama. Kennaan sunis Amantii kiristaana ortodoxsi ta'uu isaati. Ergamaan nafxanyaa kun jalqaba Xaahiroo bira dhaqee nu irraa fuudhaa jedhee, ...gaafate.

Xahiroonis akkana jedheen jedhama..., tana biyya ammaaf nutu keessa jiraa akkasumas nu'uu amantaa mataa keennaa Islaamummaa jedhamu qabna, kanaaf gara biroo gara warra amantaa hin qabnee deemaa jedheen. nama diina dhooggee ofiin

gosa ofii hayyummaa fi bilchina addaatiin bulchaa ture. Hayyuu aadaa fi abbaa malaa cimaa dha.

Xaahiroo Yaayyaa Hasanii fi Soddaa isaanii

3.43. Birgaader Jen. Jamaal Shaalee

Goota hidhannoo Oromoo Arsii irraa biqilee namoota biyya tana keessatti akka ijaatti ilaalaman hanga sadarkaa Jeneraalummaa dha gahe, dhalataa godina Baalee aanaa Dodolaati.

B/J. Jamaal Shaalee

3.44. Ahmad Huseen

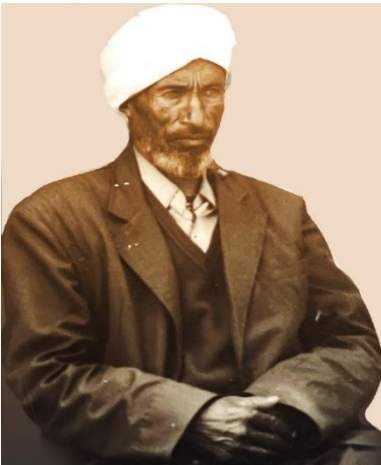
Nama sirna mootummaa Dargii keessa Oromoof jecha hidhaa turee fi Ministeera Arsii kan jalqabaa, ministera daldalaa ta'ee tajaajilaa ture.

3.45. Daatuu Xaqaqoo

Nama yeroo jalqabaatif Walgara fidee “walgara faantuu baasee Worgee Itayya yaase” jedhee fi baasa baasuu isaa himee waan Arsiin ittiin hin bulin hojjetee. Wolgara jechuun intala intalaan jijjiiruu jechuudha.

3.46. H/Qaasim fi Abbaa Isaanii H/Nuure Wottee

H/Qaasim qabsaawa beekkamaa fi nama ummataaf dalagu, Fakkeennaaf nama masgiiddan heddullee Magaalaa Dodolaa keessatti ijaarsise. Yeroo dargagummaa isaatti Atileet cimaa spoortii jaalatu, nama fuulli isaa kolfaa fi gammachuu malee gurrachate hin beekne. H/Qaasim ammoo akka qabsaawa bilisa baasa oromootittillee farrajame woggaa dheera hidhame ture.

H/Nuuree Wottee

H/Qaasim H/Nuuree Wottee

3.47. Abbaa Nagayaa Jaarraa

Abbaa Nagayaa Jaarraa dhalataa kutaa Baalee, aanaa Sawweenaa yommuu ta’u bara dheeraa qabsoo keessa nama turee dha. Qabsaawaa mirga Namooma Oromoo kan dhaaba adda bilisummaa Oromoo tokkoome kan gara booda ABO gamtoome jedhamu keessatti nama adda dureen maqaan isaa dhayamuu dha. Kana jechuun karaa biraatiin Hayyuu duree dhaaba kanaa ta’uu dhaan hojjataa ture, ammas Irbuu Qabsaawotaa fi ummata Oromoo adda durummaan fudhatee kan hoogganaa jiruu fi egeree dhaaf dalagaa jiru ta’uun beekkamaa dha.

Abbaa Nagayaa Jaarraa

3.48. Qaabatoo Laadamoo

Qaabatoo Laadamoo dhalataa Godina Arsii Lixaa aanaa siraaroo yommuu ta'u, yeroo ammaa kanatti Hookkaan/itti aanaa Abbaa Gadaa Caffee Gadaa Oromoo Arsii Sikkoo Mandooti.

3.49. Ambaasaaddar Suleeymaan Daddafoo

Dhalataan naannoo Oromiyaa, godina Arsii lixaa aanaa Kofalee yommuu ta'u, akkuma umriin isaa barnootaaf gaheen barnootas hanga sadarkaa ol aanaatti kan hordofaa ture ta'uun ni beekkama. Akka profile miidiyaa sab-qunnamtii hawaasa irraa odeeffannetti barnootaan hanga sadarkaa digrii 2ffaa llee kan barate yommuu ta'u, kanaanis hiree fi carraa sadarkaa guddinnaa hooggansa argachuudhaan bakka adda addaa tti hojjachaa tureera.

Nama bara mootummaa EFDRE illee bakka/position adda addaa irratti fakkeenaa akka mootummaa Itoophiyaa fi naannoo Oromiyaattis itti gaafatamummaa hooggansaa/leadership fudhachuun angawaa ol aanaa ta'uudhaan biiroo heddu keessatti hojjataa tureedha.

Baruma mootummaa wooyyaanee kana keessa akka seenaa isaa an dhagayetti nama nyaaraa fi gaachena qabeessa Oromummaa fi sabboonumma quuqama ummata isaa tiif inni qabu irraa ka'uudhaan diinni sodaatuu fi shakku waan tureef woggaa tokko

keessatti bakka itti gaafatamummaa garagaraatti nama ramadamaa ture akka ta'e irraa odeeffama. Amma immoo bara mootummaa Badhaadhinnaa/prosperity party jedhu kana keessa ammo Ambassadora biyya alaa biyyaa fi saba isaa bakka bu'uudhaan dalagaa jiraachuun beekkamaa dha.

Ambaasaaddar Suleeymaan Daddafoo

Namoota seenaa Arsii Utaa waayyu, Wucaalee Bullaalla, Raayyaa Kajawa, biiltuu fi wanama keessatti namoota gurra qaban hunda isaanii hojii isaanii wajjiin tarreessuun kitaaba Kanaan waan hin haguugamneef, gabaabumatti maqaa isaanii qofa kaasuu ni dandeenya. Isaanis: -

- Tulluu Meetoo Buttaa Tufaa fi Tolaa Adamoo,

- H/Birkaa Tufaa fi Adii Jiloo,
- Waayyuu Caakkisoo fi Diinsaa Bu'ii,
- Baatii Buttaa fi Araarsoo Jiloo,
- H/Gabii Diinsaa fi Gammadii Jibaa,
- Gadaa Uloo fi Gammadaa Baatii
- Tufaa Cirroo fi H/Baamudoo Galgaloo,
- Ayyalaa Baatii fi Ganamoo Bu'ii,
- H/Kormee Baalee fi Shubbisaa Adeemaa,
- H/Abdoo Arsii fi Goobana Ganamee,
- Jifaar Washee fi Umar Qeebaloo faa ibsuu ni dandeenna.

3.50. Abbaa Duulaa H/Huseen Xaahiroo

Nama kutaa Baalee, koonyaaa Gannaalee, aanaa Dodolaa ganda Bariisaa keessatti dhalatee yommuu dhalatee yommuu ta'u nama oromoof qabsaayee fi nama hin amannee. Hayyuu Arsiin Qabdu Waakannatti hidhaanii nama amanuu dide dadhabanii gadi dhiisan. Nama sumaalee deeme meeshaa waraanaa baatee gale dhalataa bariisaati.

3.51. Abbaa Duulaa Maammaa

Abbaan Duulaa Maammaan hayyu biyya kanaa, abukaatoo seeraa, hayyuu ummataaf dhaabbatee fi namaa jabaa akka biyyatti beekkamu. Nama laafaa jabaa saba isaa qarqaaraa ture, barnootaa saayinsiille barate. Dhalataa Kutaa Baalee, koonyaa Gannaalee ganda bariisaa keessatti umuriin barnootaa fi geennaan nama barnoota saayinsii hammayyaa baratee dha.

A/Duulaa Maammaa

3.52. Dr. Nuuroo Badhaasoo Daddafoo

Dr. Nuuroon dhalataa kutaa Arsii duraanii yommuu ta’u baratee abbaa seeraa ta’uu dhaan M/M/OL-Aanaa Itoophiyyaa kan godinaalee garagaraa keessa dalagaa nama turee fi qabsoo ilmaan Oromoo keessatti nama qooda guddaa qabuu dha. Achuma keessa osoo dalagu gara biyya alaa bayee dha.

Sababni inni biyya kana gadi lakkisee bayeef qabsoo Oromoo tan adda bilisuumma Oromoo keessaa qooda guddaa waan qabuuf, sababa Kanaan roorroon itti hammaannaaan ture. Achiin boodallee biyya alatitti barumsa ofii osoo hin dagatin itti fufe amma Doktoreetii barachuudhaan yeroo ammaa kana biyya Ameerikaa keessatti Abukaatoo (Lawyer) ta’ee kan dalagaa jiru ta’uun nibeekkama. Kanumaa cinaan qabsoo oromoollee biyya alaa keessatti jaar miyaa siyaasa ABO gamtoomee keessatti miseensa koree jiddu galeessa ta’uudhaan nama biyyattillee dalagaa turee fi ammas itti jiruu dha.

Dr. Nuuroo Badhaasoo Daddafoo

3.53. Aashim Sa'id Wottee

Obbo Aashim Sa'id Wottee kan dhalatee guddate Koonyaa Gannaalee, aanaa Dodolaa ganda Tulluu Alaawansoo yommuu ta'u, akkuma umuriin isaa barnootaaf gaheen magaalaa Dodolaa M/barumsa sadarkaa 1ffaa fi jiddu galeessa Dodolaa yeroo sanii barataa turee xumuruudhaan sadarkaa lammaffaa barachuu dhaaf gara M/B Baatuu sadarkaa 2ffaa Magaalaa Goobbatti imalee barnootas baratee ture.

Achi booda leenjii garee “tanas taraamadi” jedhu wajjiin erga fudhatee booda Aanaa Gooroo keessatti bulchaa ta’uudhaan ramadame. Namni lammii alaa woyii kan maqaan isaa Mr. **Engineer** Sarjoo jedhamu “bishaan magaalaa tanaaf gaara Daadimoos irraa harkifna karaan hin jiru akkam goona?” isaan jennaan marii woliin godhan.

Sababnillee Bishaan kunis kan harkifame dhufu gaara Daadimoos irraayi ture. Garuu, karaan bishaan kana gaara Daadimoos irraa ittiin harkisan baay’ee rakkisaa ture. Aashim Sa’id saayinsii ogummaa bishaan galchu nama qabu, **Engineer Sarjoo** woliin dubbatee kan ji’a jaha keessatti galchuuf ture san itti fufuun hamilee ummataatiin yeroo gabaabaa keessatti hatantamaan galchan.

Kanaafuu, Aashimillee uummata cirsiisaa jedhee deebii deebifnaan. “Ji’a meeqa keessatti, ji’a 6 keessatti cirsiiftee fixxaa” jedheen lammichi alaa sun. Aashim garuu uummatarraa jaalala guddaa waan qabuuf ummanni birmateef karaa san ji’a tokko keessatti ciranii qulqulleessuu dhaan akka hojii irra oolu waan taasisaniif bishaan galche. Bishaan ummata aanaa kanaas kan galche nama lammii biyya alaa kan maqaa isaa armaan olitti ibsine san ture.

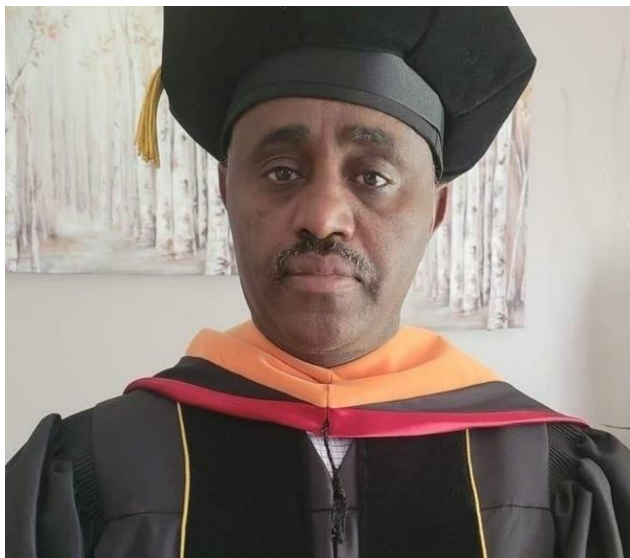
Kanaafu, boodarra Mr. Sarjoon erga karaa argateen booda womaa isa hin dhibne. Mana Barumsaallee Obbo Aashim ji'a sadii keessatti hojjachiisee xumure. Walumaagalatti, obbo Aashim Sa'id iddoon isaan itti dalagaa turan jalqaba irraa hanga dhuma gaafa hojii mootummaa dhaabaniitti tartiibaan akka armaan gadii kana ta'a.

- a) Aanaa Gaazaraa, Aanaa Gooroo
- b) Aanaa Agaarfaa, Aanaa Goobbaa
- c) Aanaa Elkarree fi Aanaa Dodola keessatti akka dalagaa turan yommuu dubbatan haallii fi mudannoo fi muxannoon siyaasa dabarsanii tasgabbii kan hin qabnee fi jajjabaa kan ture ta'uu raga bahu.

3.54. Dr. Guutamaa Jaldoo

Guutamaa Jaldoo dhalataa Nageellee Arsii barataa cimaa umurii manguddummaatiin abdii osoo hin kutin Dr Fayyaa ta'ee eebbifame. Bara qabsoo adda bilisummaa Oromoo yenna Woyyaanee san namoota hedduuf spoonsara ta'uudhaan keeniyaa irraa gara biyya Ameerikaa baaseera. Kan yeroo ykn woggaa muraasa keessatti barnootaa fayyaa medikaalaa (Medikaal Doktooreeti ta'e baye kun ijoolleen Oromoo keessayyuu shamarranii fi dargaggoon Oromoo akka Moodeelii ciminnaatti

fudhachuu dhaan itti yoo fayyadaman waan gaarii dha lammiilee keenna kan gara fuula duraatiif.

Dr. Guutamaa Jaldoo